

МЕЛЬНИК Володимир Іванович

**Розвиток ЄС як інтеграційного об'єднання у
глобальному світі/ Development of the EU as an
Integration Association in the Global World**

спеціальність: 291 - Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

освітньо-професійна програма - Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
МВСКм-21
В. І. Мельник

Науковий керівник:
к.пол.н., Б. В. Ференс

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" ____ " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **О. І. Тулай**

ТЕРНОПІЛЬ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЄС ЯК ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ	
1.1. Стратегічна відкритість і автономія ЄС інтеграційного об'єднання у глобальному світі.....	7
1.2. Політико-економічні виміри розвитку ЄС інтеграційного об'єднання.....	15
1.3. Сталий розвиток ЄС у умовах посилення геоконкуренції.....	23
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	
2.1. Діагностування політико-економічної ситуації в Європейському Союзі.....	33
2.2. Роль Європейського Союзу в сприянні розвитку стабільної міжнародної торгівлі та інвестування в умовах економічного відновлення.....	40
2.3. Участь Європейського Союзу у розвитку сучасних платіжних систем.....	45
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ III. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЄС ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ	
3.1. Комунікаційні засади фінансової інтеграції для збереження економічної конвергенції Європейського Союзу.....	55
3.2. Формування концепту співпраці Європейського Союзу зі Світовою організацією торгівлі.....	62
3.2. Перспективи економічного відновлення та дальшого розширення Європейського Союзу.....	69
Висновки до розділу 3.....	78

ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми. Перед Європейським Союзом після успішного подолання викликів пандемії та цінового шоку на енергоносії стоїть складне завдання відновлення політико-економічної стабільності в умовах глобальної геоекономічної фрагментації. Розвиток ЄС інтеграційного об'єднання скерований на інклюзивне зростання, підвищення фінансової стійкості, вдосконалення системи управління, запобігання конфліктам і гарантування сталого розвитку. В нових реаліях фрагментації ринків в ЄС особливу увагу приділяють ціновій стабільності, створенню фіскальних буферів та інвестуванню „зеленого зростання” в довгостроковій перспективі. Сформована багатосторонність та стратегічна спрямованість на досягнення пріоритетів ЄС у виконанні ЦСР ООН та „Зеленого” порядку ЄС до 2030 року.

ЄС пов'язаний із світовою економікою, як жодне інше об'єднання держав. Незважаючи на те, що його частка у світовій торгівлі дещо впала за останні роки, але ЄС має економічний базис для зростання, конкурентоспроможності та зайнятості. У міжнародному середовищі, що характеризується невизначеністю та потрясіннями, важливо зміцнювати інструменти зовнішньої торгівлі ЄС.

Процес глобалізації є складним явищем і ЄС грає важливу роль в зміні структури і інтегрованості європейської економіки. У глобальній економічній інтеграції ЄС активізує працю з країнами-партнерами в регіонах: ЄСусідство, Америка і Карибський басейн, Азія, Африканський регіон та Тихоокеанський регіон.

Військова агресія проти України збільшила геополітичні ризики з потенційними наслідками для конвергенції в ЄС. У перспективі макрофінансова політика має забезпечувати моніторинг та стримування ризиків для стабільності та єврозони і цього можна за умови повної участі урядів держав-партнерів. Це вимагає встановлення широкого політичного консенсусу щодо масштабів і цілей інтеграційної, торгово-інвестиційної політики ЄС.

Питання сучасних тенденцій розвитку ЄС інтеграційного об'єднання, його ролі в розвитку національної та міжнародної економіки доводить зростаючий інтерес вітчизняних учених, насамперед Н. Антонюк, Н. Кравчук, О. Кубатко, М. Мальська, Т. Пімоненко, Є. Савельєв, О. Тулай та ін. Основні праці із питання політико-економічних вимірів розвитку ЄС серед закордонних дослідників належать: А. Абубакар, П. Арора, А. Ван, С. Гнангнон, З. Ксалдаров, С. Лоу, Н. Маффіні, С. Очилов, І. Сайфуззаман, А. Фернандо, А. Чонг та ін.

Аналізу розвитку ЄС присвячено багато теоретичної і практичної літератури, однак вивчення детермінант інтеграційного об'єднання ЄС і його політико-економічного впливу на глобальний ринок не є предметом широкого спектру досліджень. Також досить назрілим є наукове обґрунтування практичних кроків з політико-економічних вимірів і стратегії розвитку ЄС з урахуванням комунікаційних засад фінансової інтеграції для збереження економічної конвергенції, що й обумовило вибір кваліфікаційної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження розвитку ЄС інтеграційного об'єднання у глобальному світі.

Виходячи з дослідження, поставлені такі завдання:

- дослідити стратегічну відкритість і автономію ЄС інтеграційного об'єднання у глобальному світі;
- оцінити політико-економічні виміри розвитку ЄС інтеграційного об'єднання;
- визначити пріоритети сталого розвитку ЄС у умовах політичної конкуренції;
- провести діагностування політико-економічної ситуації в ЄС;
- провести аналіз ролі ЄС в сприянні розвитку інтернаціональної торгівлі та інвестування в умовах економічного відновлення;
- визначити участь ЄС у розвитку сучасних платіжних систем;
- кваліфікувати комунікаційні засади фінансової інтеграції для збереження економічної конвергенції ЄС;
- розробити концепт співпраці ЄС зі Світовою організацією торгівлі;

– охарактеризувати перспективи економічного відновлення та подальшого розширення ЄС.

Об’єктом дослідження є розвиток ЄС інтеграційного об’єднання. в умовах економіко-політичного відновлення.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних аспектів, що визначають роль ЄС інтеграційного об’єднання у умовах посилення геополітичної конфронтації.

Методи дослідження. У процесі реалізації поставлених завдань у кваліфікаційній роботі використані загальнонаукові та фундаментальні методи дослідження теорії глобалізації, міжнародної торгівлі, інвестування та моделювання економічних явищ, що відбуваються у процесі інтеграційного об’єднання та розвитку ЄС, зокрема системний метод аналізу теоретичних аспектів стратегічної відкритості і автономії ЄС; для дослідження політико-економічних вимірів розвитку ЄС використовували методи синтезу, системи незв’язаних регресій, моделювання гетерогенних процесів формування очікувань на ринку; за допомогою статистичного методу і порівняльного аналізу здійснювалося вивчення основних тенденцій економічного відновлення ЄС.

Наукова новизна результатів є в встановленні теоретичних засад розвитку ЄС в системі теперішніх міжнародних відносин, дослідженні фінансової інтеграції країн ЄС в умовах трансформації світового господарства і напрацюванні ключових принципів економічного відновлення та подальшого розширення ЄС.

Практичне значення результатів. Розроблені пропозиції щодо комунікаційних засад фінансової інтеграції для збереження політико-економічної конвергенції і сприяння подальшого розширення ЄС, зокрема це стосується і України, яка є країною кандидатом на вступ до ЄС, є методологічною та прикладною основою визначення цілей та інструментарію у роботі МЗСУкр, МЕУ, МФУкр, відомств з питань інтеграції, а також Департаментів та управлінь економіки обласних військових адміністрацій і у теперішній діяльності

державних регуляторів, підприємств та торгових представництв, що діють в Україні й кордоном.

Положення на захист. Усі результати, отримані в кваліфікаційній роботі й запропоновані на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дослідження пройшли апробацію на III Міжнародних наукових читаннях імені Богдана Гаврилишина, які відбулися на базі Західноукраїнського національного університету 29 листопада 2023 року; на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених, яка відбулася 16 листопада 2023 року, Хмельницький національний університет.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота за обсяг 100 сторінки складається з вступу, 3 розділів, джерел, 2 додатків на 2 сторінках, має список джерел у 111 найменувань. Кваліфікаційна робота ілюстрована 1 рисунком, який розміщений на 1 сторінці і містить 7 таблиць на 4 сторінках.

РОЗДІЛ I. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЄС ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

1.1. Стратегічна відкритість і автономія ЄС інтеграційного об'єднання у глобальному світі

Європа грає роль із розвитку глобалізації, а глобалізація змінила структуру європейської економіки і прискорила політичні, економічні та інституційні процеси в країнах членах ЄС.

В економічній теорії глобалізацію досліджують в контексті: 1) взаємозалежних політичних, інституційних, економічних та соціальних вимірів; 2) як процес, у якому вітчизняні продукти, капітал і ринки праці стають більш інтегрованими у світовій площині; 3) взаємозв'язку з технічним прогресом, комунікаціями, дерегуляцією та усуненням обмежень на міжнародну торгівлю та інвестиції. В ЄС дерегуляція передбачає кілька дій, спрямованих на усунення, спрощення або зменшення державних обмежень і лібералізації торгівлі у процесі переговорів на регіональному, двосторонньому або односторонньому рівні.

В світовій економіці глобалізація пройшла два етапи: від гіперглобалізації до сповільненої глобалізації. Першою фазою був сплеск інтеграції із 1990-их до 2008 року. Це явище було названо „гіперглобалізацією” і в цей період спостерігалось різке падіння вартості інформаційних технологій та швидке розширення міжнародного розподілу продукції. На другій фазі торгівля зазнала краху унаслідок кризи (2007-2011 роки) і з того часу темпи глобалізації помітно сповільнилися, почалася фаза „повільної” глобалізації. Ця фаза пов'язана з активізацією протекціоністської політики на політичних платформах по всьому світу. В наукових колах є дискусії, що глобалізації загрожує не лише стагнація, але й деглобалізація. Кількісна оцінка цих тенденцій відстежується через систему обліку торгівлі, зокрема розбиття валового експорту на значущі складові доданої вартості.

Процес глобалізації є складним явищем і Є Союз грає важливу роль в зміні структури і інтегрованості європейської економіки. Побудова регіональних інтегрованих мереж дає змогу багатонаціональним компаніям скористатися перевагами місцевої диференціації поставок, вільної внутрішньофірмової торгівлі та нижчого транскордонного обміну витрати на координацію. Великий ринок ЄС і тривале лідерство в міжнародних відносинах дають змогу ЄС зберігати значний вплив протягом останніх десятиліть.

Перегрупування геополітичних пріоритетів у Європі відбувається після початку широкомасштабної війни в Україні. Це також вплинуло на реалізацію флагманського проєкту німецького уряду, пов'язаного зі структурною реформою Європейського Союзу в напрямку федералізму. Цей проєкт був узгоджений коаліцією німецьких партій FDP, SPD та Greens у 2021 року і передбачав посилення централізації влади ЄС під керівництвом Німеччини (Нойон О., 2021; Поллет М., Моуссу Н., 2021) [76; 80]. Структурна реформа визначала скасування права вето в ЄС у питаннях зовнішньої політики (Левінські Д., 2021) [65]. Таке скасування може відбутися або шляхом одноголосного внесення поправок до договорів та їх ратифікації в усіх країнах ЄС, або за процедурою *paserelle*, яка також вимагає одностайності.

На різноманітних саммітах щодо майбутнього Європи країни ЦЄ і Скандинавії приділяли уваги федералізму. З'явилися первні розбіжності між ФРН й Францією у питаннях міграційної кризи, майбутньому єврозони та трансатлантичним відносинам. З 2019 року діє Франко-німецька парламентська асамблея, тобто спільні засідання парламентів обох країн, почали відбуваються кожні півроку (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Відмінності в геостратегічних баченнях між Францією й ФРН*

	Візія	Франція	Німеччина
1.	Підхід до розширення ЄС	Відсутність розширення на схід, натомість розвиток проекту Європейського політичного співтовариства (EWP) як методу інтеграції малими кроками і створення швидкісного механізму інтеграції	Розширення на схід в обмін на скасування права вето країни ЄС у питаннях зовнішньої політики та згоди змінити архітектуру голосування в ЄС
2.	Трансатлантичні відносини	Скептицизм щодо США та їх сильної ролі в Європі, визнання центральної ролі Брюсселя як сполучної ланки США й ЄС	Схвалення ролі США в Європі, посилення через Берлін центральної ролі співпраці США й ЄС
3.	Наближення до країн ЦСЄ	Визнання східних країн ЄС як попередників нового типу підходу до росії	Визнання східних країн ЄС як перешкоди для повернення Німеччини до альянсу з росією

*Складено автором за джерелом [65].

Декларації ЄС засвідчують, що цей Союз має великий економічний, геополітичний і цивілізаційний потенціал. Важливу роль відіграє Європейське політичне співтовариство, яке формує геополітичний консенсус.

Масштабне воєнне вторгнення в Україну вплинуло на Європейський економічний простір, який особливу увагу став приділяти новим оборонним та

інфраструктурним проектам. Франція пропонує відновлення Веймарського трикутника – співпрацю між Варшавою, Берліном і Парижем. Французьке бачення, якщо воно набуде реальних форм, також може означати, по-перше, поширення європейської так званої „м'якої сили” на регіони та країни, які поділяють європейські цінності. По-друге, ці країни можуть приєднатися до EWP в майбутньому, наприклад, Казахстан, якому доведеться диверсифікувати свої підходи до стабільності.

Федералізм – це бачення спрямоване всередину, на глибшу інтеграцію в ЄС, а макронізм, заснований на проекті Європейського політичного співтовариства (EWP), – це бачення, спрямоване назовні, інтеграція сусідніх країн і подальших сусідів із Союзом. Франція у своїй політиці враховує трансатлантичні традиції ЦСЄ, геополітичну чутливість країн Трьох морів і Скандинавії. Реалізація EWP сприятиме посиленню західної цивілізації за межами Європи.

У Європейській спільноті був досвід формування Європейської конфедерації на початки 1990 роки. Проте не було консенсусу. Декларування Європейської конфедерації спрямоване на встановлення політичного союзу Європи, інститутами з централізованим урядом і більшими повноваженнями щодо прийняття рішень на європейському рівні. Однак консенсусу між членами не було щодо принципів і обсягів інтеграції, а також визначення членів цієї конфедерації. Кілька держав-членів, особливо Велика Британія, скептично поставилися до Європейської конфедерації. Британський уряд виступав проти відмови від свого суверенітету та боявся втрати власного політичного впливу.

У 2023 році Велика Британія знаходиться поза ЄС і проблеми EWP є „еманацією старої ідеї” [66]. Сучасний ЄС має вирішувати як економічну, так і політичну інтеграцію. В часи економічних викликів, різних економічних філософій і поглядів між членами важливими напрямками є поглиблення економічної інтеграції, розвиток союзу, проте і узгодження політики з різними правовими системами та політичними структурами.

Разом з Європою розвиває Західну цивілізацію Австралія. В політичних колах ЄС є спільна думка, що в сучасних реаліях необхідно переглянути переконання, що Європа XXI століття має бути геополітично закритою. В умовах цифровізації технічний прогрес зменшує значення традиційно зрозумілого поняття „географія для геополітичних міркувань”. У разі конфлікту (воєнного) спільні технологічні стандарти, наукові зусилля та співробітництво стають дедалі важливішими для досягнення параметрів миру. Основою для міжцивілізаційного зближення стають нові цифрові платформи, можливість стежити за європейським життям завдяки соцмережам, тобто детериторіалізація впливу поглиблюється.

Для досягнення стратегічної відкритості і європейської автономії доцільно системно визначати інструменти торговельної політики, необхідні Європі для відстоювання своїх інтересів, а також відповідності цих інструментів правилам міжнародної торгівлі [36]. Ефективність ЄПС та перспективи розширення потребують визначення основних принципів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Принципи ЄПС та перспективи розширення*

Основні принципи		Характеристика
Загальні	<i>Науковості</i>	– передбачає працю зі урахуванням наукових положень сучасних теорій та методик
	<i>Системності</i>	– обумовлює розуміння так інтеграції як єдиного цілого та різних елементів, які мають власні кількісно-якісні характеристик
	<i>Адаптивності</i>	– означає, що за умов мінливості зовнішнього і внутрішнього середовища підтримка сталого розвитку є беззаперечною
Специфічні	<i>Перманентності</i>	– вказує на політичну підтримку всіх етапів розвитку політик та коригування засобів підтримки залежно від уже досягнутих результатів
	<i>Інерційності</i>	– обумовлює зміну характеристик держав-претендентів під впливом створення зони стабільності, визнання єдиних цінностей та спільних політичних поглядів
	<i>Рефлексивності</i>	– передбачає обов’язковість врахування історичних реалій держав-учасників ЄС у процесі інтеграції та партнерства

	<i>Ситуативності</i>	– визначає те, що інтеграції, відбуваються не в стандартизованих ситуаціях, а в умовах невизначеності
--	----------------------	---

*Розроблено автором самостійно.

Узагальнимо як сучасні проблеми фрагментації ринків впливають на розвиток ЄС:

- геополітично світ рухається до багатопольного, регіонального та поляризованого;
- демографічно зростає середній вік населення;
- у технологічному контексті світ рухається до насичення технічними інноваціям та зростаючої ролі наскрізних технологій (штучного інтелекту);
- десятиліттями нехтування навколишнім середовищем потребує надання пріоритетів клімату, відновлюваним джерелам, що призведе до конкуренції за ресурси, необхідні для створення зелених технологій;
- швидке економічне зростання зобов'язань, й потребуватиме застосування нових фінансових інструментів зменшення боргових навантажень.

В сучасних реаліях створюється нове бачення інтеграції ЄС з Японією, Індією, Євразійськими регіонами. Японія має технологічно інноваційну економіку, цілісну позицію в мережах торгівлі та постачання, високоосвічене населення, що дозволяють їй залишатися сильною державою в Азії. По-перше, Японія, швидше за все, залишатиметься економічно залежною від найбільшого торговельного партнера та регіонального суперника Китаю та близького союзника США. По-друге, одночасно Японія працює над диверсифікацією безпеки та економічних відносин, зокрема з Австралією, Індією, Тайванем і В'єтнамом. По-третє, Японія зіткнеться зі зростаючими демографічними та макроекономічними проблемами, включаючи збільшення державного боргу, негнучку імміграційну політику, низький попит та економічне зростання, скорочення робочої сили (найстарішої з усіх розвинених країн), дефляцію, зниженням норми заощаджень.

Індія має стратегічний арсенал, економіко й техніко потенціал для позиціонування як потенційно світова держава, політика Нью-Делі скерована на

внутрішній розвиток і вплив за межі Південної Азії. По-перше, Індія розвивається самостійно, але під впливом інтересів Китаю і США, які конкурують між собою. По-друге, в глобальному світі Індії важко збалансовувати свою довгострокову прихильність стратегічній автономії від Західних держав з необхідністю глибшої інтеграції в багатовекторну архітектуру безпеки, щоб протистояти зростаючому Китаю. По-третє, Індія стикається з серйозними проблемами чисельності населення, управління, соціальними і екологічними викликами.

Багато регіональних держав прагнуть посилити свій вплив в глобальній економіці. Такі регіональні держави, як Австралія, Бразилія, Індонезія, Іран, Нігерія, Саудівська Аравія, Туреччина та Об'єднані Арабські Емірати прагнутимуть скористатися новими можливостями та взяти на себе ролі, які раніше виконували інші держави, зауважимо, що цьому сприяють уряди, дипломатія і нові політичні сили. Європейський Союз та АСЕАН наприкінці 2022 року офіційно відзначили майже півстоліття дипломатичних відносин [67]. Зауважимо, що відбувається посилення напруженості у сфері безпеки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні з урахуванням все більш агресивної позиції Китаю щодо своїх південних сусідів.

Європейський Союз, зберігаючи стратегічну відкритість для регіональних держав, проте не обмежує європейську автономію для країн-учасників ЄС, зокрема Польщі. Перед Республікою Польщею, яка має наміри займати місце в першій десятці ЄС за Всесвітнім індикатором управління, у найближчі роки стоять такі завдання:

- підвищення продуктивності польської економіки шляхом стратегічного розвитку інновацій у наскрізних технологіях, їх впровадження та використання новітніх цифрових рішень (довести оплату до 75 євро/год у 2050 році);

- збільшення інвестиції в Польщу, запровадження механізмів виділення коштів на пріоритетні проекти (досягнути обсяг інвестицій до 21%. ВВП у 2030 році) ;

– забезпечити кваліфікованість ресурсів у ринок праці шляхом безперервної високоякісної освіти та розширення компетенцій, спрямованих на професії майбутнього (збільшити пул професійно активних громадян на 5 млн осіб до 2050 року);

– зміцнити репутацію Польщі як привабливого місця для інвестицій і сприяти підтримці суспільства в реалізації різноманітних програм розвитку для покращувати життя наступних поколінь.

Підсумовуючи зазначимо, що тенденцій та динаміка розвитку ЄС об'єднання у глобальному світі свідчать, що зберігається стратегічна відкритість для регіональних держав, проте не обмежується європейська автономія для країн-учасників.

1.2. Політико-економічні виміри розвитку ЄС інтеграційного об'єднання

В політико-економічному контексті важливо виявити, які вигоди для зростання від монетарної політики, фінансової стабільності і торгівлі можуть отримати нові країни ЄС у ЦСЄ.

Керуючись логікою сучасного розвитку Е. Кавалларо, І. Віллані (2023) особливу увагу приділяють структурним аспектам фінансового розвитку та стабільності ЄС. Застосування індексу фінансових систем ЄС для порівняння їхнього потенціалу для посилення стійкого зростання та міжнародного розподілу ризиків дав змогу отримати наступні результати: 1) виходячи з перехідної динаміки індексу за 2000-2019 роки, фінансові системи ЄС наближаються до кластерної моделі; 2) показник фінансового розвитку є дуже значущим у регресії зростання, яка більша відкритість, ринкове фінансування та позиції в акціонерному капіталі, довші строки погашення боргу та посилення стабільності є ключовими для стабільного зростання; 3) фінансова асиметрія має вплив на

різну вразливість до шоків внутрішнього виробництва. На практиці механізм розподілу ризиків є більш ефективним у фінансово стійких економіках, які отримують вигоду від доступу до ринку капіталу, тоді як більша частина шоків ВВП залишається незгладженою в менш стійких економіках, для яких характерним є значне скорочення каналу заощаджень у період після кризи.

Дискусія щодо стратегій і різних європейських країнах потребує нових підходів впливу інновацій на продуктивність і зайнятість компаній, визначення ролі сільського господарства у зростанні біоекономіки, впливу фінансових ринків у просуванні сталої діяльності в країнах ЄС [22, с. 311-317]. Міжнародний досвід засвідчує, що на макроекономічну стабільність впливають валютні активи й зобов'язань, зокрема валютні позиції банків. Порівняно з кредитами в національній валюті, обсяг кредитів в іноземній валюті, що характеризуються нижчими відсотковими ставками, збільшують баланси банків.

На початок попередньої кризи (2008-2011 р) співвідношення кредитів в іноземній валюті до загального обсягу кредитування становило 3% для Єврозони, а для країн, що не входять до Єврозони, – 37%; спостерігався бум кредитування у швейцарських франках [4]. При дослідженні впливу активів, деномінованих в іноземній валюті, на системний ризик особливої уваги заслуговують валютні позиції банків, особливо з великою часткою валютних позицій на балансі банків ЦСЄ. Оцінки системного ризику базуються на методологіях умовній ціні з ризик (CoVaR) та гранично очікуваного дефіциту (MES). Емпіричні дані свідчать, що на показники системного ризику впливає вибір валюти фінансовими установами. Загалом валютні позиції в євро та доларах США не створюють проблем із системним ризиком, а валютні позиції з іншими валютами (швейцарські франки) підвищують системну важливість банків. Негативний вплив позицій інших валют можна зменшити за допомогою корпоративного управління в країнах базування банківських холдингових компаній.

Важливим політико-економічним аспектом європейської інтеграції ЦСЄ є обмінний курс по відношенню до євро на торгівлю. Аналіз з використанням

нелінійної версії коінтеграційної техніки ARDL впливу девальвації/ревальвації обмінного курсу на торгівлю Чеської Республіки десятима товарами з п'ятьма партнерами (Австрією, Італією, Німеччиною, Словаччиною, Францією) довів: по-перше, Чехії зміни курсу матимуть асиметричний вплив на торговельний баланс. По-друге, можуть бути політичні наслідки при оцінці потенційних наслідків відмови від нацвалюти та курсу і переходу до європейської валютної інтеграції [56]. Загалом теоретично девальвація національної валюти збільшує експорт і зменшує імпорт, а ревальвація до виникнення J-кривої. Крім того, необхідно враховувати реакцію виробників і трейдерів на девальвацію і ревальвацію.

При дослідженні стабільності розвитку ЄС не можна абстрагуватися від питання впливу відкритості торгівлі та фінансів на економічний розвиток. При дослідженні фінансів у більшості випадків використовують простий вимір фінансів: відношення кредитів до ВВП, капіталізацію фінансового ринку. Сучасна методика МВФ визначає, що для побудови регресії зростання доцільно використовувати новий широкий вимір МВФ, який охоплює три виміри фінансового розвитку: ефективність, глибину та доступ. Дослідження на основі підходу бутстреп-панельних даних і систем незв'язаних регресій (SUR), дають змогу враховувати перехресну залежність та неоднорідність нахилу між країнами. Такий підхід дав можливість побудувати окремі коефіцієнти регресії для 11 нових ЄС [79]. Основні висновки є наступними: статистично значущий односпрямований зв'язок Грейнджера від фінансів до економічного зростання спостерігається у Болгарії, Литві, Польщі, Румунії та Словенії; відкритість торгівлі є статистично значущою причиною Грейнджера для економічного зростання у Латвії, Литві, Румунії, Словаччині, Словенії, Хорватії; зворотні зв'язки між зростанням та фінансами виявлені в Словенії та Угорщині, а відкритістю торгівлі – в Хорватії.

В ЄС багато дискусій щодо зваженої політики і інтерпретації TARGET-балансів. З 2015 року Євросистема розширює свою програму купівлі активів (APP), почавши купувати державні облігації країн єврозони в рамках програми

купівлі державного сектору (PSPP). Залишки коштів на рахунках TARGET почали зростати. Виникає питання, чи сальдо Цільових показників продовжує реагувати на стрес на фінансових ринках чи економічні дисбаланси. Багатовекторність досліджень механізмів розподілу ризиків у євросистемі, відстеження стійкості балансу TARGET і довіри до ЄBC, можливості поновлення зростання залишків на рахунках TARGET як ознаку фрагментації або втечу капіталу. В ЄС вироблено загальний консенсус, що зростання залишків на рахунках TARGET пояснює децентралізованою реалізацією закупівель в рамках PSPP у поєднанні з фінансовою структурою єврозони [58].

У політико-економічному сенсі TARGET може стати інструментом для спекулятивних атак на членство окремих країн єврозони, а також сприятим кризам в євроні, або стати провісником кризи в майбутньому. Однією з небагатьох відмінностей системи TARGET від системи Fedwire є те, що TARGET не передбачає процедури ребалансування і за відсутності такої облікової процедури платіжні дисбаланси між центральними банками євросистеми можуть призвести до утворення стійкого сальдо TARGET, яке виражається у вимогах до країн-реципієнтів і зобов'язаннях для країн-відправників. В ЄС це є складний предмет монетарного дослідження економічної інтерпретації цих сальдо та їхніх наслідків для функціонування і майбутнього єврозони.

У контексті інтеграційних процесів сальдо таргетів є: 1) прихованим механізмом допомоги, який підтримує нестійку динаміку поточного рахунку, а також слабкі держави та банки; 2) слід розглядати як побічний продукт нетрадиційних заходів монетарної політики, які задовольняють підвищений попит на посередництво центрального банку перед серйозними стресами на фінансових ринках. Загалом таргетування сальдо є невід'ємною частиною валютного союзу з децентралізованим проведенням монетарної політики. Крім того, сальдо таргетів є симптомом фрагментації, стресу й нестійкого розвитку платіжного балансу.

На фоні воєнних конфліктів 2023 років і значного розмаїття чинників, що впливали на стан таргетів варто здійснювати систематизований підхід до викладу

необхідних умов політики в євроні і для виникнення таргетів. Спочатку доцільно визначати умови, за яких можуть виникнути великі та стійкі залишки по таргетних рахунках, враховуючи структуру балансу євросистеми. Загалом надлишкова ліквідність є необхідною умовою для досягнення значних залишків по TARGET, але слід враховувати контекст політики ЄС.

Для дослідження показників результативності державного сектору (PSP), ефективності державного сектору (PSE) та аналізу даних (DEA) доцільно використовувати методологію, запропоновану А. Афонсо та ін. [9]. Застосування цієї методології для 11 ЦСЄ базується на розрахунках семи компонентів державного сектору, які описуються 12 індикаторами можливостей та шістьма індикаторами Musgravian. Дослідження результативності державного сектору і ефективності державного сектору підтвердили, що ефективність видатків є вищою в групі урядів середнього розміру, а також ці уряди отримали найвищі оцінки ефективності [72, с. 706-719].

В умовах фінансової невизначеності заслуговують на увагу питання довіри, зокрема поведінкові макроекономічні моделі для дослідження довіри до фіскальної політики. Загалом очікування агентів щодо розривів між державним боргом, видатків та оподаткуванням впливають як на фіскальний мультиплікатор, так і на боргову стабільність. Моделювання гетерогенних процесів формування очікувань на ринку, де агенти можуть змінювати правила в залежності від ефективності результатів в кожному періоді бізнес-циклу. Дослідження поведінки агентів засвідчили, що коли агенти оптимістично налаштовані щодо майбутніх розривів державного боргу, то фіскальний мультиплікатор має тенденцію до зростання, незалежно від характеру фіскального шоку [5, с. 11-28]. Встановлено, що фіскальна експансія має менший негативний вплив на державний борг, а очікування агентів щодо державного боргу та фіскальної довіри до уряду впливають на показники ефективності діяльності уряду.

Використання методів динамічного панельного оцінювання та щомісячні спостереження за показниками фондових ринків Польщі у 1995-2021 роках дали

змогу знайти докази опуклих й фондовим ринком і банківським сектором та правами власності [8]. По-перше, помірно успішні фондові та банківські ринки підтримують права власності, тоді як спалахи ринкової волатильності вказують на економічну та інституційну слабкість, що лежить в основі цих ринків. По-друге, сукупний вплив фіскальної політики та приватного боргу ще більше погіршує інституції, нерациональний розподіл капіталу.

В умовах цифровізації інновації в умовах фінансових обмежень в корпоративному секторі відіграють особливу роль стимулятора розвитку. Емпіричні результати вказують на сильний і позитивний виживанням компаній та інноваціями, особливо „процесними” інноваціями, підтверджуючи здатність інноваторів адаптуватися до нових умов як визначального фактора виживання. Застосування внутрішніх знань збільшує шанси на виживання та адаптацію до кризових ситуацій. Використання даних опитувань щодо інноваційної діяльності, зібраних протягом трьох раундів, засвідчили, що доступ до фінансування посилює позитивний вплив інновацій на виживання (адаптацію) компаній [31, с. 425-449].

Вимагає зваженого підходу оцінка впливу політичних відносин і геополітичних ризиків на ціни. Як правило, використовують два кількісні показники: Індекс політичних відносин (PRI) та Індекс геополітичних ризиків (GPR), а також застосовують методологію структурної VAR та локального прогнозування. Для дослідження важливо визначити макроекономічні наслідки геополітичних ризиків, акцентуючи увагу на особливостях двосторонніх політичних відносин. Емпіричні дослідження показують, що покращення США й Китаю призводять до зростання цін на нафту [105, с. 12-15].

Неочікувані шоки в індексі політичних відносин оптимістичними очікуваннями щодо економічної активності, тоді як неочікувані шоки в індексі геополітичних ризиків відображають побоювання щодо перебоїв у постачанні. Отже, політична напруженість та геополітичні ризики є взаємодоповнюючими

причинними факторами цін на нафту, причому PRI з попитом, а GPR – з пропозицією. Геополітично ризики не фокусують на відносинах США і Китаєм і їх потрібно досліджувати в контексті світових процесів.

Розвитки економік свідчить, що особливу актуальність становить вплив геополітичних ризиків і контагіозності на фондові ринки. Для дослідження стану фондових ринків ЄС доцільно використовувати як еталонну класифікацію фондових ринків S&P Dow Jones, яка поділяє ринки на три групи: розвинені, ринки й прикордонні ринки. Для оцінки індекса Diebold та Yilmaz, не впливаючи на оцінку побічних ефектів, С. Чочірлан, М. Нітой розділили вибірку на розвинені/прогресивні та ринки, що розвиваються [16, с. 618-626]. Для першої частини методологічного підходу включені всі країни ЄС, крім Греції, також класифікуються S&P Dow Jones як розвинені (Австрії, Бельгій, Німеччина, Нідерланди, Португалія, Ірландія, Іспанія, Італія, Фінляндія). Для ринків, що розвиваються, об'єднані країни за критеріями „ринки розвиваються” й „прикордонні ринки” (Болгарія, Латвія, Польща, Словенія, Словаччина, Угорщина, Чехія, Хорватія). Для другої частини методологічного підходу, який передбачає дослідження подій, класифіковано ринки на чотири категорії залежно від їхньої внутрішньої економічної ситуації та економічних показників: основні країни ЄВС (Австрія, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія), країни GIPS (Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Португалія), країни ЦСЄ (частина ЄВС: Латвія, Литва, Словаччина, Словенія; країни ЦСЄ, які не входять до ЄВС, але є частиною ЄС: Болгарія, Польща, Угорщина, Хорватія). Геополітичний контекст, який характеризується зростанням напруженості у східній частині ЄС (широкомасштабні воєнні дії в Україні) може бути причиною низького рівня інтеграції між розвиненими ринками та ринками.

Перманентні кризові явища притаманні відновлювальній ринковій економіці ЄС. Про потребу регулювання капіталів й житла свідчить фінансова криза (2008-2011 років), яка призвела до створення „бульбашок” на ринку нерухомості ЄС, що спричинило дефіцні поточні різні рахунки платіжних

балансів в країнах-членах ЄС. Для розробки заходів подальшого попередження кризових явищ потребувало виявлення причин і наслідків цієї кризи, дослідження міжчасової моделі поточного рахунку країн ЄС з використанням GMM-оцінки та річних даних фіскального балансу, темпів зростання ВВП, інвестиції та державних видатків. До числа регресорів були включені інші пояснювальні змінні (структурне сальдо бюджету, ціни на житло, реальний курс, фіктивна кризова змінна). Результати підтвердили теорію „дефіцит-близнюків”, що фіскальні та зовнішні дисбаланси в країнах-членах ЄС є взаємопов’язаними [53].

Встановлено, що країни з нижчим доходом на душу населення та вищим рівнем інвестицій (країни ЦСЄ) мають тенденцію до більшого дефіциту операцій. Криза на ринку нерухомості в європейських країнах виявила, по-перше, потребу визначати вплив цін на житло на динаміку рахунку операцій, тобто, чим вища ціна на нерухомість, тим вищий добробут, що призводить до збільшення споживання товарів, що може збільшувати дефіцит рахунку поточних операцій. По-друге, використання різних індексів цін на житло, вплинуло на ціни на активи і це погіршило зовнішні дисбаланси в економіках країн ЄС. Тут простежується теорія багатства, тобто зростання цін на активи викликало „ефект багатства”, який заохочує споживання замість заощаджень. По-третє, визначення термінів взаємодії, щоб відобразити асиметричний вплив цін на житло для різних груп членів ЄС, тобто для економік з профіцитом і економік з дефіцитом. Встановлено, що остання „бульбашка” цін на активи мала значно менший вплив на зовнішні дисбаланси в країнах з профіцитом.

При дослідженні торгівлі науковий інтерес викликає сучасна проблематика впливу мілітаризованих конфліктів на торгівлю. Емпіричні специфікації мають враховувати потенційні гетерогенні відносини та часову залежність конфліктів. Заслуговує на увагу відстеження миротворчого ефекту торгівлі, врахування гетерогенності і часова залежність конфліктів. Емпіричним шляхом з’ясовано, що застосування моделі Ареллано-Бонда і відповідних даних, не виявили

негативного впливу торгівлі на конфлікти, а також встановлено, що двостороння торгівля суттєво знижує ймовірність конфлікту [63].

Дослідження економічної взаємозалежності й миром керуються концепцією Канта щодо миру, яка доводить, що ліберальні держави демонструють пацифізм у своїх міжнародних відносинах. Сучасні теорії досліджують миротворчий ефект демократії та згубний вплив мілітаризованих конфліктів, зокрема на торгівлю. Різноманітні специфікації впливають на потенційні гетерогенні і на часову залежність конфлікту. Загалом помилковим є припущення, що мілітаризовані конфлікти відбуваються незалежно в часі, оскільки історичні аспекти свідчать про часові межі цих конфліктів.

Підсумовуючи зазначимо, що сучасні політико-економічні виміри розвитку ЄС інтеграційного об'єднання потребують відповідного методологічного контенту підтримки інтеграції й сталого розвитку.

1.3. Сталий розвиток ЄС у умовах посилення й геополітичної конкуренції

Глобальні зрушення сформувалися під впливом геоекономічної фрагментації, військових конфліктів та зміни клімату. Це створює нові економічні виклики, які можуть загальмувати конвергенцію в Європейському Союзі. У перспективі макрофінансова політика має забезпечувати моніторинг та стримування ризиків для стабільності, що виникають.

Стійкість розвитку ЄС визначається показниками та індикаторами, ґрунтується на реальному відображенні сфер діяльності території, їхній динаміці розвитку та оцінці формування і розподілу ресурсів між секторами та економічними агентами. У цьому контексті економічна політика є спрямована на зміцнення фундаментальних економічних показників та відновлення цінової стабільності.

Найбільшу популярність при оцінці потоків формування, розподілу й перерозподілу доданої вартості одержали матриці соціальних рахунків (Social Accounting Matrix). Найважливішою сферою застосування матриці соціальних рахунків є середньострокове прогнозування й моделювання між фінансовими результатами, отриманими інституціональними секторами (сектором державного регулювання, домашніми господарствами, нефінансовими й фінансовими корпораціями). Методологічно матриці соціальних рахунків визначають згідно принципів формування рахунків з урахуванням обмежень інформаційного характеру.

Щодо міжнародних корпорацій з метою синхронізації з національними рахунками, використовують фактичні дані про їх діяльність, поза залежністю від центрів економічних інтересів. Визначено, що територія, на якій відбувається використання й розподіл доданої вартості, а й утворюючої. Виділення товарних й фінансових потоків між територіями ЄС здійснюють з використанням непрямих показників.

Посилення конкуренції так зумовлює кризи, фінансову невизначеність, які викликають шоки сукупної пропозиції (скорочення виробництва) та шоки сукупного попиту (скорочення видатків), які впливають на баланс поточного рахунку в протилежних напрямках. В залежності від тривалості кризових явищ шок може бути постійним або тимчасовим (тимчасові ефекти більше впливають на поточний рахунок), тому важливо враховувати тривалість криз. В умовах невизначеності зниження споживання посилюватиметься необхідністю заощадження. Глобальні фінансові кризи є міжнародними, тому вони впливають на світову економіку майже одночасно. Макроекономічні заходи реагування на кризи, а також заходи стримування з використанням фіскальних та монетарних інструментів відрізнятися в різних країнах за обраними стратегіями впливу і термінами запровадження.

В глобалізованій економіці жорсткіша монетарна політика призвела до підвищення вартості кредитів, погіршення балансу нерухомості домогосподарств і корпорацій. Незважаючи на те, що банківський сектор має достатній запас

капіталу, але в умовах геополітичної конкуренції може виникнути несприятливий сценарій, який ускладнить умови кредитування. МВФ визнає, що в більшості країн монетарна політика наближається до кінцевого циклу жорсткості і з 2023 року розпочалася помірна фіскальна консолідація, яка прискориться у наступні роки [52]. Хоча сильна економіка США і ділова активність у Китаї є важливим базисом для глобального попиту, але додаткові шоки від військових конфліктів вплинули на ціни на сировинні товари, виникли ризики для фінансової стабільності в світовій економіці.

Центральні банки Європи в 2023 році навпаки суттєво посилюють монетарну політику, а уряди скорочують фіскальну підтримку [37]. Це потребує новітніх реформаторських підходів для підтримки сталого розвитку економік. Притаманною рисою перерозподільчих ефектів фінансової лібералізації є проведення країнами внутрішніх та зовнішніх фінансових реформ. Успішні фінансові реформи впливають на зменшення нерівності в доходах, збільшуючи доходи осіб, які перебувають у нижній частині розподілу, та зменшуючи доходи осіб, які перебувають у верхній частині розподілу. Емпірично з'ясовано, що фінансові реформи, впроваджені в 64 країнах протягом останніх чотирьох десятиліть значно зменшують нерівність у доходах [62]. Застосований „подвійно надійний” підхід до оцінювання та генерація імпульсних реакцій за допомогою методу локальних проєкцій підтверджуються різними специфікаціями та альтернативними методами.

Ефекти від фінансових реформ залежать від багатьох супутніх факторів, зокрема від покращення доступу до фінансових послуг, рівня державних видатків та якості інституцій. У політичному контексті зменшення нерівності доходів через фінансові реформи потребує від урядів послідовності і потенційної взаємодоповнюваності заходів. З урахуванням бізнес-циклів, то впровадження фінансових реформ у періоди відносно повільнішого економічного зростання є більш корисним для країн.

Реформи посилюють потребу в фінансовій інтеграції, яка дає змогу об'єднувати фінансовий капітал і ризики від надлишкових ресурсів у різних

країнах і заповнювати прогалину між наявним і необхідним фінансовим капіталом для стимулювання інвестицій та продуктивності. Деякі країни мають надлишок капіталу і шукають інвестиційні можливості, тоді як інші відчують дефіцит фінансового капіталу і потребують іноземних інвестицій для підтримки своєї економіки. Таким чином, фінансова інтеграція дозволяє обом гравцям реалізувати свої цілі на взаємовигідних умовах.

У світовій економіці й відношення потоків капіталу до ВВП країнах суттєво зросло, що підкреслює важливість фінансової інтеграції між країнами. Емпірично за допомогою динамічного панельного квантильного оцінювача на вибірці з 95 країн встановлено, що вплив фінансової інтеграції на економічний розвиток різниться залежно від рівня доходу [2]. Це дослідження виявило, що фінансова інтеграція негативно вплинула на економічний розвиток у країнах, але фінансова інтеграція не мала значного впливу на економічний розвиток у країнах з меншим доходом.

Світові фінансові кризи впливають на зміну обмінних курсів, що зумовлює короткострокові або довгострокові асиметричні та симетричні ефекти. Ця тематика є чутливою для країн Єврозони. Проблематиці обмінних курсів присвячено різноманітні дослідження: щодо взаємозв'язку коливань обмінних курсів і макроекономічними змінними (торговельним балансом, реальними цінами на нафту, різницею у відсоткових ставках, відновлюваними джерелами енергії, рівнем інфляції); системного аналізу ринків, оскільки фондові ринки є найбільш чутливим сегментом економіки; впливу коливання курсу на компанії, що працюють на фондовому ринку, чи є вони експортоорієнтованими, чи використовують інтенсивно імпортовані ресурси в рамках моделі обмінного курсу, орієнтованої на потоки. Системні фінансові кризи призводять до закриття, злиття або поглинання державним сектором однієї (кількох) фінансових установ.

Багато макроекономічних змінних впливають на різні ринки, зокрема зміна курсу є змінною. Зміна обмінного курсу впливає на конкурентоспроможність, дохід і ціну акцій компаній. Зауважимо, що зміни валютних курсів мають асиметричний вплив на ціну акцій. Крім того, вплив негативних шоків на

обмінний курс, як правило, є більшим, ніж вплив позитивних шоків. Через збільшення волатильності місцевих валют більшості країн по відношенню до євро та долара США, в цих країнах застосовують підхід „орієнтований на потоки”, який відстежує чутливість фондових ринків цих країн до іноземних портфельних інвестицій.

Емпірично для визначення асиметричного впливу змін обмінного курсу на ціни акцій використовують лінійну та нелінійну панельну ARDL. Цікавим є дослідження симетричного та асиметричного впливу коливань курсів на фондові індекси в країнах „крихкої п’ятірки” (Бразилії, Індії, Індонезії, Південної Африки, Туреччини) [54]. 1) Період даних аналізується в трьох різних процесах з урахуванням глобального розвитку: докризовий період, посткризовий період та період пандемії. 2) У дослідженні використано дві моделі для кожного періоду: двовимірна модель аналізує симетричний та асиметричний вплив обмінних курсів на ціни акцій; у другій моделі індексу, процентна ставка та індекс промислового виробництва додаються як контрольні змінні. 3) У всіх періодах результати, отримані за допомогою обох моделей, є ідентичними. Таким чином, проведена точна оцінка як впливу обмінного курсу на ціни акцій, так і робастність результатів. Зауважимо, що вибір країн „крихкої п’ятірки” зумовлений через їхню схожу економічну динаміку у світлі криз й пандемії.

В світовій економіці пандемічні шоки розглядають як екзогенні події, оскільки їх неможливо передбачити або співвіднести з минулими змінами в економіках. У випадку великомасштабних епідемій наслідки відчуватимуть на рівні економік, регіонів з двох основних причин: широке поширення інфекції, або через те, що ринкова інтеграція та торгівля поширюють економічний шок через кордони.

Пандемія (2019-2021 років) спричинила різке скорочення міжнародної торгівлі; порушила економічну активність; зумовила поглиблення дисбалансів поточного балансу в світі; забрала життя громадян. Запровадження локдаунів, добровільне соціальне дистанціювання призвело до різкого скорочення економічної активності у 2020-2021 роках, світовий ВВП знизився на 3,5%.

Економічний підйом у 2021 році не відновив ВВП до рівня докризового 2019 року і в більшості розвинених економік відновлення почалося в 2023 році, і країнах – в кінці 2023 року. Глобальне скорочення робочого часу в II кварталі 2020 року з IV кварталом 2019 року еквівалентне 400 млн повнозайнятих місць; у I кварталі було втрачено вже 155 млн місць роботи [59].

Обсяги міжнародної торгівлі скоротилися протягом 2020-2022 років, хоча ефект був м'якшим для товарів, ніж для послуг. Вплив на поточний рахунок був нерівномірним: глобальні дисбаланси поточного рахунку збільшилися, нерівномірний вплив пандемії на торговельний баланс різних країн. Дисбаланси коливалися протягом 2020-2022 років між 2,8% до 3,2% світового ВВП. Емпірично з'ясовано, що в 170 країнах, пандемічний шок супроводжується значним падінням обсягів виробництва та торгівлі, але була нерівномірна реакція поточного рахунку: баланс покращувався в розвинених (профіцитних) економіках, але погіршується в країнах (є дефіцит) [59]. Встановлено, що потенційні механізми такої асиметрії вказують на національні заощадження та фазу ділового циклу як основні причини розбіжностей у динаміці поточного рахунку.

Між нерівністю та фінансовими кризами активізувалися після кризи на ринку нерухомості (2007-2011 років). Структурні зрушення, спричинені геополітичною фрагментацією, негативно впливають на зростання продуктивності і якості життя. Останні десятиліття з'являється все більше досліджень, які намагаються між нерівними та негативними наслідками, зокрема низьким економічним зростанням, фінансовими кризами, політичним протистоянням [30]. Нерівність відіграє певну роль у створенні переоцінених активів. Теорія Дж. Стігліца пояснює зростання нерівності в більшості країн світу тим, що гроші перейшли від тих, хто міг би їх витратити, до тих, хто настільки заможний, що, як би вони не намагалися, не можуть витратити їх усі [29]. Цей „потік ліквідності” потім сприяв „безрозсудному” використанню позикових коштів і прийняттю ризиків, які лежать в основі криз. Проте в США домінуючі погляди на нерівність та фінансовими кризами мають особливості,

оскільки нерівність доходів, виміряна коефіцієнтом Джині, зросла менш ніж на один пункт за попередні роки перед кризою ринку нерухомості.

Системні фінансові кризи негативно впливають на нерівність доходів у багатших країнах, де інституції захисту працюють краще, ніж у цих країнах. Емпірично з застосуванням підходу „різниця в різниці” доведено, що системні фінансові кризи можуть мати причинно-наслідковий вплив на нерівність доходів, а також зумовлюють зростання вразливої зайнятості [82]. Від фінансової кризи (2007-2011 років) в Європі особливо постраждали Бельгія, Греція, Данія, Ісландія, Ірландія, Італія, Іспанія, Німеччина та Нідерланди.

В умовах ЄС від пандемії і енергетичної очікується, що більшість країн ЄС не досягнуть зниження інфляції до 2025 року. У розвинених європейських країнах економіка більше орієнтована на сферу послуг, тому відновлюється швидше, ніж економіки з відносно більшим виробничим сектором.

Країни ЄС з виробничим сектором стикаються з низьким зовнішнім попитом і є більш вразливими до енергоносія. Виклики є вищими і нестабільними цінами на сировину, енергоносії впливають на постачання і торговельні відносини, руйнують виробничі структури. Враховуючи кредитний вплив банків на виробничий сектор, надійні буфери є ще більш важливими в часи, подібні до нинішнього, коли цей сектор стикається зі структурними та циклічними побічними ефектами.

Європейські країни з ринками, що формуються, здійснюють заходи для помірного відновлення у 2024-2025 роках, але це у різних країнах залежатиме від енергоємності виробництва, орієнтації на сферу послуг і від налагодженості відносин. Відповідно залучення інвестицій вимагає посилення управління публічним сектором, надійної цифрової, транспорту, енергетики інфраструктур.

Загалом стійке зростання заробітної плати, що перевищує темпи інфляції, а також продуктивності праці є ризиком для дезінфляції, особливо в ЄС. Якщо інфляція закріпиться, то це призведе до стагфляції. Відповідно це вимагатиме додаткового посилення монетарної політики. Також особливу увагу варто

приділяти проблематиці вразливій зайнятості, яка не завжди має офіційне працевлаштування, адекватний заробіток, відповідне соціальне забезпечення.

Підсумовуючи зазначимо, що ринкова фрагментація, вищі витрати на енергоносії, військове протистояння створюють нові виклики, які додаються до проблем ЄС, починаючи від уповільнення зростання продуктивності та демографічних обмежень і закінчуючи структурними та циклічними побічними ефектами.

Висновки до розділу 1

Сучасний ЄС має вирішувати як економічну, так і політичну інтеграцію. В часи економічних викликів, різних економічних філософій і поглядів між державами важливими напрямками є поглиблення економічної інтеграції, розвиток ЕВС, та й узгодження політики з різними правовими системами та політичними структурами.

Перегрупування геополітичних пріоритетів у Європі відбувається після початку широкомасштабної війни в Україні. Декларації ЄС засвідчують, що цей Союз має великий економічний, геополітичний і цивілізаційний потенціал. Важливу роль відіграє Європейське політичне співтовариство, яке формує геополітичний консенсус. В сучасних реаліях для активізації бізнес-процесів дерегуляція передбачає кілька дій, спрямованих на усунення, спрощення або зменшення державних обмежень і лібералізації торгівлі у процесі переговорів на регіональному, двосторонньому або односторонньому рівні.

Європейський Союз, зберігаючи стратегічну відкритість для регіональних держав, проте не обмежує європейську автономію для країн-учасників ЄС. В політико-економічному контексті важливо виявити, які вигоди для зростання від монетарної політики, фінансової стабільності і торгівлі можуть отримати нові країни ЄС у ЦСЄ.

З'ясовано, що механізм розподілу ризиків є більш ефективним у фінансово стійких економіках, які отримують вигоду від доступу до ринку капіталу, тоді як

більша частина шоків ВВП залишається незгладженою в менш стійких економіках, для яких характерним є значне скорочення каналу заощаджень у період після глобальної кризи. В умовах фінансової невизначеності заслуговують на увагу питання довіри, зокрема поведінкові макроекономічні моделі для дослідження довіри до фіскальної політики.

Аргументовано, що неочікувані шоки в індексі політичних відносин з оптимістичними очікуваннями щодо економічної активності, тоді як неочікувані шоки в індексі геополітичних ризиків відображають побоювання щодо перебоїв у постачанні. Для розробки заходів подальшого попередження кризових явищ потребувало виявлення причин і наслідків цієї кризи, дослідження міжчасової моделі поточного рахунку країн ЄС з використанням GMM-оцінки та річних даних фіскального балансу, темпів зростання ВВП, інвестиції та державних видатків. Результати підтвердили теорію „дефіцит-близнюків”, що фіскальні та зовнішні дисбаланси в країнах-членах ЄС є взаємопов’язаними.

В умовах цифровізації інновації в умовах фінансових обмежень в корпоративному секторі відіграють особливу роль стимулятора розвитку. Емпіричні результати вказують на сильний і позитивний зв’язок між виживанням компаній та інноваціями, особливо „процесними” інноваціями, підтверджуючи здатність інноваторів адаптуватися до нових умов як визначального фактора виживання. Застосування внутрішніх знань збільшує шанси на виживання та адаптацію до кризових ситуацій.

Встановлено, що країни з нижчим доходом на душу населення та вищим рівнем інвестицій (країни ЦСЄ) мають тенденцію до більшого дефіциту РПО. Криза на ринку нерухомості в європейських країнах виявила: потребу визначати вплив цін на житло на динаміку рахунку; використання різних індексів цін на житло, вплинуло на ціни на активи і це

Стійкість розвитку ЄС визначається показниками та індикаторами, ґрунтується на реальному відображенні сфер діяльності території, їхній динаміці розвитку та оцінці перерозподілу ресурсів між секторами та економічними

агентами. У цьому контексті економічна політика й спрямована на зміцнення фундаментальних економічних показників та відновлення цінової стабільності.

Визначено, що системні фінансові кризи негативно впливають на нерівність доходів у багатших країнах, де інституції соціальні працюють краще, ніж у країнах, що розвиваються. Тому особливу увагу варто приділяти проблематиці вразливій зайнятості, яка не завжди має офіційне працевлаштування, адекватний заробіток, відповідне соціальне забезпечення.

Аргументовано, що світові фінансові кризи впливають на зміну обмінних курсів, що зумовлює короткострокові або довгострокові асиметричні та симетричні ефекти. Ця тематика є чутливою для країн єврозони, оскільки жорсткіша монетарна політика призводить до підвищення вартості кредитів, погіршення балансу нерухомості домогосподарств і корпорацій. Емпірично з'ясовано, що пандемічний шок супроводжується значним падінням обсягів виробництва та торгівлі, але була нерівномірна реакція поточного рахунку: баланс покращувався в розвинених (профіцитних) економіках, але погіршується в інших країнах (є дефіцит).

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Діагностування політико-економічної ситуації в Європейському Союзі

Макроекономічна ситуація в ЄС потребує відновлення сталого зростання, спрямування фінансової політики на зниження інфляції, а також коригування підтримки фіскальної політики. План відновлення Європи, який реалізують з 2021 року, є основним інструментом підтримки економічного відновлення на рівні ЄС. Він надає фінансову підтримку державам-членам для пом'якшення соціально-економічних наслідків кризи і реагує на важливі виклики, зокрема щодо цифрової й зелених трансформацій.

Враховуючи зростання економічної активності та сприятливу динаміку доходів в 2023 році, стан державних фінансів ЄС в цілому покращився щодо попереднього. У 2020 році на державні фінанси вплинула пандемія і уряди надавали додаткову підтримку економіці, тому у 2021 році дефіцит сектору загальнодержавного управління в цілому в ЄС становив біля 4,8% ВВП, а в єврозоні – 5,2% ВВП. У 2023 році Європейська Комісія прогнозує подальше поліпшення стану державних фінансів, скорочення дефіциту державного бюджету завдяки зниженню частки державних видатків у ВВП, що зумовлено згортанням надзвичайних заходів, вжитих у відповідь на пандемію. Очікується, що загальноєвропейський дефіцит знизиться з 3,6% ВВП (2022) до 2,5% ВВП 2023 року; у 2023 році співвідношення боргу до ВВП знизиться до 85% ВВП в ЄС і до трохи менше 93% ВВП в єврозоні [52].

У 2021-2022 роках держави-члени ЄС відновлювалися після пандемії різними темпами в залежності від інтенсивності впливу пандемії і економічних особливостей держав. Після падіння ВВП, спричиненого пандемією у 2020 році, з 2021 – в ЄС спостерігалось економічне відновлення: ВВП єврозони та ЄС загалом зріс на 5,4% [52]. Узагальнимо чинники, які сприяли відновленню:

- поступове покращення ситуації з пандемією та послаблення обмежувальних заходів;
- бюджетна підтримка з боку урядів ЄС і збільшення видатків на охорону здоров'я, підтримку бізнесу, схеми короткострокової зайнятості;
- заходи монетарних політик ЄЦБ та фіскальної політики держав-членів.

У сучасній літературі теоретико-методологічні дослідження дають різні підходи щодо ефективності антициклічної фіскальної політики у стабілізації економіки. Більшість досліджень припускають, що антициклічна фіскальна політика стимулює або гальмує економічне зростання, але інші дослідження фіксують незначний вплив антициклічної фіскальної політики. Загалом дослідження аналізують лише вплив фіскальної політики на економіку, не розрізняючи, звідки походить цей вплив (зсередини чи ззовні економіки). Тому заслуговують на увагу дослідження ефективності антициклічної фіскальної політики в рамках альтернативної концепції, яка розрізняє походження імпульсного фактору та переглядає вплив антициклічної політики в країнах [74, с. 443-459]. Емпірично доведено, що антициклічна фіскальна політика має сенс як проводиться за допомогою зовнішнього боргу або інших зовнішніх інструментів.

Першим відновився промисловий сектор, за яким пішов сектор послуг. Відбулося відновлення світового попиту на деяких ринках, що також призвело до значного зростання цін. Водночас в 2021 році нові обмеження по пандемії посилювалися і відновлення економіки сповільнилося. У розрізі окремих компонентів ВВП: відновлення відбувалося переважно за рахунок приватного споживання; спостерігалось послаблення обмежень і поліпшення фінансового становища домогосподарств; підвищення трудових доходів як через зростання зайнятості, так і через зростання заробітної плати. Хоча приватне споживання відновилося 2021 року, на кінець року воно все ще було нижчим за допандемічний рівень, оскільки норма заощаджень домогосподарств залишалася вищою, ніж до пандемії, з огляду на постійну невизначеність.

У першій половині 2021 року зростали корпоративні інвестиції, але у другій половині року зростання сповільнилося, обмеженнями з боку пропозиції (вищі ціни, довші терміни виконання замовлень), а згодом знову введені протипандемічні заходи. У 2021 року інвестиції в житлове будівництво перевищили свій допандемічний рівень (сприятливі умови фінансування, відносно високий рівень заощаджень).

До 2021 року імпорт та експорт єврозони досягнуть докризового рівня. Внесок експорту у ВВП становив 1,3 в. п., що є високим показником за шість років, протягом яких цей внесок був від'ємним тричі. Зростав експорт товарів і експорт послуг.

Економіки, які мають більшу частку галузей із рівнем особистих контактів (особливо туризм), зазнали більш спаду у 2020 році, але деякі з них вже змогли компенсувати свої втрати в наступному році (Мальта, Хорватія). Хорватія була єдиною державою-членом ЄС, яка досягла двозначного економічного зростання у 2021 році завдяки чистому експорту та приватному споживанню). Ірландська економіка зафіксувала найшвидше зростання ВВП в ЄС – на 13,6% завдяки чистому експорту, зосередженому секторах фармацевтики, медичного обладнання та інформаційних технологій. Греція, Естонія та Словенія зафіксували значне відновлення переважно завдяки приватному споживанню (понад 8%).

У розрізі складових ВВП саме приватне споживання забезпечує економічне зростання ЄС. Узагальнимо передумови для економічного зростання:

- відносно великий обсяг накопичених заощаджень населення;
- певний внесок роблять витрати людей, які з України, що здійснюється за рахунок трансфертів, наданих приймаючими країнами.

До основних причин виникнення ризиків, які негативно змінюють економічне зростання ЄС, доцільно віднести такі:

- недостатній рівень ресурсів через обмеження щодо збільшення бюджету;

- недотримання фінансових вимог щодо законності та регулярності платежів;
- вплив економічних й політичних ситуацій (війна, інфляція, ланцюги постачання);
- випадки порушень або недотримання правил захисту даних, кібербезпеки.

Відновлення по всьому Союзу відбувається відносно рівномірно. Найсильніше відновлення очікується в Португалії (5,7%) і в Іспанії (4,1%), яка є єдиною країною ЄС, що зафіксувала двозначний економічний спад у 2020 році.

В політичному контексті трансформація європейської енергетичної системи скерована на подолання кліматичної кризи та подолання залежності ЄС від російського викопного палива.

За прогнозами зростання світового ВВП сповільниться з 3,3% у 2022 році до 2,7% у 2023 році, а потім досягне 2,9% у 2024 році.

Глобальний економічний розвиток у 2023 році почав покращуватися, але вважаємо, що піднесення залишається нестійким.

По-перше, інфляційні очікування. Ціни енергоносіїв допомагають знизити загальну інфляцію та зменшити навантаження на бюджети домогосподарств, настрої бізнесу та споживачів підвищуються. У той же час базова інфляція є стійкою, що відображає вищі прибутки в деяких секторах і все ще високий тиск витрат на стійких ринках праці. Річна інфляція у G 20 економік, за прогнозами, впаде з 7,8% у 2022 році до 6,1% у 2023 році та 4,7% у 2024 році, чому сприятимуть нижчі роздрібні ціни (енергоносії, продукти харчування), пом'якшення тиску попиту та зменшення кількості вузьких місць у пропозиції [78]. Річна інфляція в єврозоні за різними оцінками коливається в межах від 6,8% у 2022 році, 3,5% у 2023 році та до 2,1% у 2024 році. За найгіршим сценарієм (повне припинення постачання газу) прискорення інфляції в єврозоні буде більше приблизно на 3 в. п. Прогноз зміни базової інфляції в Європі на 2023-2025 роки свідчить про її зменшення (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Прогноз базової інфляції в Європі на 2023-2025 роки*

Роки	Жовтень			Квітень			Різниця		
	2023	2024	2025	2023	2024	2025	2023	2024	2025
Європа	10.5	9.4	7.3	10.5	6.3	4.8	0.0	3.1	2.7
Європейські ринки, що розвиваються	20.5	22.4	17.8	21.1	13.9	10.4	-0.6	8.5	7.8
Центральна Європа	13.2	6.5	4.6	13.2	5.8	4.2	0.0	0.9	0.4
Угорщина	17.8	6.7	4.4	17.8	5.5	4.3	0.0	1.2	0.1
Польща	12.1	6.6	4.7	11.8	6.2	4.1	0.2	0.3	0.4
Східна Європа	6.4	6.8	4.3	8.2	4.9	4.2	-1.8	2.2	0.4
Україна	17.8	13.1	8.7	21.2	-	-	-3.5	-	-

*Складено автором за джерелом [52].

Прогнозується, що базова інфляція буде відносно стабільною, але поступово знизиться до цільового рівня в основних розвинутих економіках до кінця 2024 року. Уповільнення базової інфляції приносить певне полегшення корпораціям і домогосподарствам. Як правило, уповільнення відбувається із зниження різних цін на сировинні товари, обмеженню пропозиції, але не завжди вдається подолати стійку базову інфляцію.

Загалом інфляція знижуватиметься поступово протягом прогнозного періоду. В ЄС знижений внутрішній попит, нижчі ціни на сировинні товари впливають на базову інфляцію. В перспективі прогнозоване відновлення реальних доходів та стабільні ринки праці сповільнюють темпи дезінфляції.

По-друге, вплив вищих ставок процентів у всьому світі відчувається, особливо на ринках нерухомості та фінансових ринках. У деяких сегментах фінансового ринку з'явилися ознаки стресу, оскільки інвестори переоцінюють ризики, а умови кредитування посилюються.

Ризик зростання диференціалів суверенної дохідності разом з неоднорідним розвитком інфляції в країнах-членах суттєво вплинули на високий ступінь обережності ЄЦБ із монетарної політики в єврозоні. Водночас той факт, що ЄЦБ відстає від центрального банку США (та інших центральних банків) у темпах підвищення процентних ставок, сприяє знеціненню євро, що робить імпорт до єврозони дорожчим і створює додатковий інфляційний тиск.

По-третє, обмежувальна монетарна політика деякий час стримуватиме зростання попиту, а повний ефект від посилення політики у 2022 році з'явиться лише пізніше цього року або – 2024 року.

У 2023 році ЄЦБ завершив перегляд своєї стратегії політики. За новою стратегією варто виділити два ключові фактори, які є частиною процесу формування монетарної політики:

- це нова симетрична інфляційна ціль (2% в середньостроковій перспективі). Симетричність цілі означає, що від'ємні та додатні відхилення від цілі є однаково небажаними;

- це зобов'язання враховувати наслідки ефективної нижньої межі під час проведення монетарної політики. Це матиме місце в умовах структурно низьких номінальних ставок, що вимагатиме особливо сильних або тривалих заходів монетарної політики, якщо економіка перебуватиме близько до нижньої межі. Також монетарна політика прив'язана у до трьох умов з прогнозом інфляції.

У перспективі монетарна політика має забезпечувати моніторинг та стримування процентних ризиків, оскільки банки збільшили свої прибутки завдяки зростанню чистої процентної маржі. Ці ресурси згідно регуляторних вимог доцільно використовувати для збільшення буферів капіталу.

Зростання ділової активності в єврозоні та в ЄС у 2023 році супроводжується відновленням ринків праці, чому сприяє покращення умов та скорочення схем короткострокової зайнятості. Відновлення тепер попиту й на робочу силу призвело до збільшення різних робочих місць (дистанційної роботи), але велика кількість робочих місць залишається вакантною в контексті відносно рівня безробіття (коливається в межах 6-6,5% у 2023 році). У 2021-2022

роках серед ЄС Іспанія та Греція продовжують мати найвищий рівень безробіття (майже 15%), а Чеська Республіка – менше 3%. Щодо довготривалого безробіття, то Греції – понад 9%, в Іспанії – 6% і в Словаччині майже 4%. Проте довгострокове безробіття не перевищує 1% в Нідерландах та на Мальті.

Поділяємо точку зору фінансових аналітиків, які вважають, що ключовим ризиком погіршення прогнозів розвитку ЄС є невизначеність перебігу російсько-української війни, що зумовлює політичні ризики і ризики нових збоїв на світових енергетичних і продовольчих ринках [78]. Такщо, зменшення невизначеності внаслідок передчасного завершення війни, вплине на пом'якшення фінансових умов, стабілізацію росту робочої сили й можливість використання накопичених заощаджень домогосподарствами та підприємствами. Це сприятиме фінансовій стабілізації та залученню інвестицій на міжнародних ринках.

Узагальнимо економічні прогнози розвитку ЄС: По-перше, інфляція може й надалі залишатися стійкою. Тоді може знадобитися значне додаткове посилення зваженої монетарної політики, щоб знизити інфляцію, підвищуючи ймовірність різкого переоцінки активів і переоцінки ризиків й фінансових ринках.

По-друге, важко оцінити силу впливу монетарної політики, яка вже відбулася, після тривалого періоду дуже пом'якшувальної політики та швидкості, з якою згодом були підвищені ставки. Ще монетарна політика зазвичай діє через призупинку ділової активності і обмеження в кредитуванні, проте такі жорсткі фінансові умови можуть спричинити стрес у фінансовій системі та вплинути на фінансову стабільність.

По-третє, важливо відстежувати вплив фіскальної політики на обмінні курси через канал відкритості торгівлі. Міжнародні фінансові установи рекомендують країнам регулювати структуру податкових надходжень, щоб зменшити їх залежність від податкових надходжень від міжнародної торгівлі на користь внутрішніх податкових надходжень. В більшості країн проводять податкові реформи, які відомі як „реформа податкового переходу” і як процес,

що передбачає наближення податкової структури країн, до податкової структури розвинених країн. У останніх відстежують слабку залежність податкової структури від податкових надходжень від міжнародної торгівлі. Емпіричний аналіз з використанням незбалансованого панельного набору даних 107 країн за 1980-2019 роки та двоетапного системно-узагальненого методу моментів довів, що податкова реформа спричиняє зниження обмінного курсу, причому величина цього ефекту є вищою у розвинених країнах, ніж у інших країнах[87]. Крім того, вплив податкової реформи на обмінний курс з вищим у країнах з більшою відкритістю торгівлі та податковою структурою, що менше залежна щодо податкових надходжень від міжнародної торгівлі.

В-четверте, відбуваються зміни на фондовому ринку, зокрема зміна ринкової вартості портфелів облігацій може додатково зумовити ризик ліквідності та дюрації.

В-п'яте, зростання обсягів обслуговування боргів компаній і домогосподарств, більша ймовірність неповернення кредитів також підвищують кредитні ризики в банках й небанківських установах. Це потребуватиме перегляду стандартів кредитування.

Підсумовуючи зазначимо, що жорсткіші глобальні фінансові умови можуть посилити вразливість у країнах СЄ, які розвиваються, збільшивши затрати обслуговування боргу та відтік капіталу, зменшивши доступність кредитів для позичальників, які покладаються на іноземних кредиторів.

2.2. Роль Європейського Союзу в сприянні розвитку міжнародної торгівлі й інвестування в умовах економічного відновлення

Пріоритетом глобальних ініціатив ЄС у міжнародній торгівлі та інвестуванні є забезпечення лідерства. Пандемія, викликана поширенням вірусів, зумовила економічний спад у 2020-2021 роках в економіках ЄС та світу. Тривалі наслідки в 2022 році цінових шоків на енергоносії та стабілізаційна політика сприяли сповільненню зростанню в 2023 році. Країни з більшими виробничими

(енергоємними) секторами сповільнюються більше, ніж ті, що залежать від туризму чи сфери послуг.

В умовах економічного відновлення ЄС визнає співробітництво в окремих галузях у таких сферах, як цифрові технології, економіка, зелені технології та стійкість ланцюгових поставок як між ЄС й державами-партнерами. Ефективна політика ЄС щодо міжнародної торгівлі та інвестицій є важливою для ЄС з точки зору забезпечення доступу до ринків майбутнього зростання та сприяння сталому розвитку. Але в умовах протистояння між демократичними і авторитарними країнами, Сполученими Штатами та Китаєм, для ЄС важливо підтримувати відкриту і засновану на міжнародних нормах та стандартах торговельну систему.

ЄС і розвиток міжнародної торгівлі й інвестування потребує співпраці країн, які поділяють цінності Союзу і спроможні проводити послідовну політику для цілей та встановленого ефективного режиму торговельної політики, який узгоджує ЄК та ЄП.

Розробка торгової політики щодо зон євро ЄС має свої „колективні переваги” та прагне захистити їх у межах глобального виробництва та інвестицій. С. Вулкок вважає, що якщо ЄС зацікавлений у захисті торговельної системи, заснованої на правилах, то Китай і США як два інші головні полюси, не пов’язані з порядком, заснованого на правилах, як у ЄС [89, с. 8]. Зауважимо, що в Китаї масштаби розвитку промисловості і технологій відбуваються в домінуючому порядку для завоювання ринків, що розвиваються. Повернення Сполучених Штатів до більш одностороннього, заснованого на домінуванні підходу до торгівлі за нових реалій не забезпечують баланс конкурентних переваг.

Одна з ключових труднощів у поточній торговельній політиці полягає, що країни, уряди і політики загалом підтримують систему, засновану на правилах, але відсутній консенсусу щодо того, якою повинна бути в перспективі система, заснована на правилах. Тому цей документ починається з визначення нормативних підходів щодо торгівлі й інвестицій ЄС.

В ЄС реалізують Спільну торговельну політику (ССР). Торговельні нормативні документи разом із економічними параметрами формують роль ЄС у міжнародній торгівлі та його економічний інтерес до підтримка стабільного порядку, заснованого на торговельних правилах. В документах враховують виклики та позиції в торговельних відносинах із партнерами, а також з Сполученими Штатами і Китаєм. Здатність ЄС продовжувати послідовну та узгоджену роль у міжнародній торгівлі, розвитку інвестицій залежить від внутрішнього консенсусу між країнами.

Особливу роль відіграє так званий „початок трилогу” – Директива ЄС про ланцюги поставок. З 2022 року відбуваються трилогові переговори щодо нової директиви ЄС про ланцюги поставок [35]. Заплановані правила призведуть до масштабних зобов’язань для європейських компаній, що явно поставить під загрозу їх глобальну конкурентоспроможність.

Європейський Союз хоче сприяти сталим і відповідальним корпоративним рішенням. Комісія ЄС узгоджує „Директиви ЄП й Ради про належну перевірку компаній зі сталого розвитку й поправок до Директиви (U) 2019/1937” (Corporate Sustainability Due Diligence Directive, CSDDD). Рада ЄС та ЄП інтенсивно та під великим політичним тиском обговорюють свою позицію щодо тексту Комісії ЄС. Важливо завершити законодавчий процес до 2023 року, тобто до виборів до Європарламенту 2024 року. Зауважимо, що нововведення покликане приділяти більше уваги правам людини та навколишньому середовищу в усіх ланцюжках створення вартості – як всередині ЄС, так і за його межами.

Рада ЄС ухвалює так званий Загальний підхід, політичну угоду щодо основних наріжних каменів пропозицій. Якщо багато держав-членів ще не мають остаточної позиції з усіх пунктів, то у Раді не має згоди з багатьох питань до кінця. Зокрема, щодо Директиви про належну перевірку корпоративного сталого розвитку, то Федеральний уряд Німеччини схвалив Загальну орієнтацію лише із застереженнями, оскільки політичний тиск щодо голосування на рівні ЄС був дуже високим [35]. Наріжним каменем щодо сфери застосування є: введення концепції так званого ланцюга діяльності як компромісу щодо питання про те, чи

має сфера охоплювати „ланцюжок створення вартості” чи „ланцюг постачання”. У червні 2023 року на пленарній сесії Європарламенту проголосував за директиву ЄС про „ланцюг поставок” і визначив свою позицію для майбутніх міжінституційних переговорів.

Німецькі експерти визнають, що інституціям ЄС, залученим до Директиви про належну перевірку корпоративного сталого розвитку (CSDDD), бракує почуття міри щодо конкурентоспроможності європейських компаній й стратегічно необхідної диверсифікації ланцюгів постачання [35]. З цією директивою ЄС ризикує серйозно перешкодити необхідній трансформації своїх галузей. Це ставить під загрозу розвиток альтернативних і стійких ланцюжків вартості, а отже, безпеку поставок для економіки та суспільства. Замість того, щоб полегшити доступ до нових джерел постачання та збільшити кількість, директива значно ускладнює важливу диверсифікацію ланцюгів поставок, у тому числі в країнах із високим ризиком. Він не досягає спільної мети політики та компаній щодо зменшення існуючих залежностей. Отже, ЄС не зможе втриматися в умовах геополітичної конкуренції.

Доцільно визначити основні умови співпраці ЄС і держав АСЕАН у сприянні міжнародній торгівлі та інвестуванні. Економічні відносини ЄС-АСЕАН відображають високий ступінь взаємозалежності, а й багатосторонні й двосторонні домовленості сприяли подальшому поглибленню торгових та інвестиційних зв'язків. У 2021 році АСЕАН була третім за величиною торговим партнером ЄС після Китаю та США. Чисельність населення Південно-Східної Азії понад 600 млн чол і це динамічний та швидкозростаючий ринок. Загальна торгівля між ЄС та АСЕАН зросла 210 млрд дол у 2012 році до 270 млрд дол в 2021 році, тобто майже на 30%. За той самий період торгівля АСЕАН із Китаєм зросла з 320 до 670 млрд дол (50%), а з США – відповідно з 200 до 365 млрд дол (80%) [67].

Про розвиток праці ЄС з державами ПСА засвідчують двосторонні угоди з Сінгапуром і В'єтнамом, які були підписані і частково набув чинності. В'єтнам особливо важливий для Німеччина, яка зацікавлена в рамках ширшої

диверсифікації регіональних ланцюгів постачання. Також ЄС веде постійні переговори з Індонезією, Малайзією, Філіппінами, Таїландом. Складнощі укладання угод зумовлені позицією ЄС щодо призупинення демократії або порушення прав людей в цих країнах.

Для ЄС є важливою Індотихоокеанська стратегія: по-перше, це стратегічне зближення як ЄС, так і держав АСЕАН для попередження багатьох ризиків невизначеності. Держави АСЕАН під впливом США й Китаю, оскільки останні зацікавлені в диверсифікації зовнішніх партнерств, створюючи простір для маневру та зберігаючи свої можливості відкритими. По-друге, економічна взаємодоповнюваність і можливості зростання для отримання вигоди з порівняльних переваг та зменшення ризиків, пов'язаний з залежністю від Китаю. Це гарантує довгострокову економічну стійкість. По-третє, це інституційна динаміка: ЄС і АСЕАН вважаються найбільшими успішними регіональними організаціями в розвиненому світі та глобальному, що розвивається. М. Ферчен і Ч. Куйк вважають, що виклики амбівалентності, конкуренції та протекціонізму означають, що ЄС і АСЕАН мають скеровувати сумісні зусилля на створення нового імпульсу у своїх комерційних та дипломатичних відносинах [67, с. 31].

Протягом 2010-2021 років інвестиції в Південно-Східну Азію зростали і найбільше інвестицій вклав ЄС – 243,271 млн дол (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Інвестиції в Південно-Східну Азію за 2010-2021 роки, млн дол США*

Роки	Країни			
	ЄС	США	Китай	Японія
2010	20,868	15,540	3,740	12,965
2013	15,828	11,567	6,275	24,719
2015	20,483	22,822	6,682	12,872
2018	29,581	-25,925	12,926	28,239
2020	18,636	28,755	7,182	11,899

2021	26,641	40,359	13,939	11,786
Всього	243,271	222,463	109,506	192,731

*Складено автором за джерелом [10].

У перспективі програма Інвестиції та ініціатива підключення, запущена з 2022 року на основі доступності, рівності та життєздатності має сприяти подальшому посиленню ЄС Партнерство з державами АСЕАН. Це одна із альтернатив Ініціативі Китаю „Один пояс – один шлях” (BRI).

Підсумовуючи зазначимо, що подальша підтримка відкритої і заснованої на правилах торгової системи потребує розширення співпраці ЄС із країнами-однодумцями та проведення послідовної торговельної політики Радою Міністрів, Європейською комісією та Європейським парламентом.

2.3. Участь Європейського Союзу у розвитку сучасних платіжних систем

В світовій практиці ефективна грошова політика залежить від стабільної банківської системи, врегулювання угод з державними паперами та ефективності розподілу ліквідності [13, с. 203-210]. В Європейському Союзі діє ЄСЦБ, яка включає Європейський центральний банк (ЄЦБ) та різні центральні банки ЄС. ЦБК ЄС, здійснюючи грошово-кредитну політику, впливають на короткострокові процентні ставки різними інструментами. Важливо, щоб фінансові системи країн ЄС забезпечували надійну передачу засобів і цінних паперів між центральним банком, його контрагентами, а також іншими учасниками фінансової системи, що заходи монетарної політики поширювалися своєчасно. Незважаючи на те, що ефективні заходи грошової політики сприяють підтримці й зміцненню фінансової стабільності, але вони також концентрують різноманітні ризики.

Прогнози щодо інфляції й зв'язані ризики займають центральне місце в рішеннях монетарної політики. Більшість моделей Євросистеми, які

використовують для прогнозування інфляції, є лінійними. Лінійні моделі припускають, що зміни завжди мають однаковий фіксований пропорційний вплив на інфляцію. Нова модель машинного навчання, розроблена в 2023 році ЄЦБ, фіксує дуже загальні форми нелінійності, такі як зміни в чутливості динаміки інфляції до переважаючих економічних обставин [70]. Прогнози цієї моделі машинного навчання точно відстежують прогнози інфляції співробітників Євросистеми, припускаючи, що ці прогнози враховують помірну нелінійність у динаміці інфляції – ймовірно, через експертну оцінку – та відповідають найсучаснішим економетричним методологіям.

В ЄС питання монетарної політики винесені на передній план досліджень завдяки створенню ЄВС та розширенню ЄС і ЄВС на країни ЦСЄ. Деякі з країн ЦСЄ ще не приєдналися до ЄВС, але ведуть підготовку до майбутньої валютної інтеграції. Це визнає особливу увагу приділяєти розвитку монетарних агрегатів, які становлять „монетарний базис” монетарної стратегії ЄЦБ. У цьому контексті вирішального значення набувають детермінанти і стабільність попиту на гроші. У контексті детермінантів попиту на гроші важливими є дослідження ЄЦБ попиту на гроші в шести країнах ЦСЄ (Болгарії, Хорватії, Чехії, Угорщині, Польщі та Румунії), що є в ЄС, а й ще не запровадили єдину валюту. Кілька факторів розглядаються як основні детермінанти попиту на гроші в цих країнах: реальний ВВП, рівень інфляції, ставки та курси. Застосування методу ARDL Bounds Testing Approach дає змогу виявляти коінтеграційні зв'язки попиту на гроші й його детермінантами. В рамках цього підходу виявляють ефекти заміщення валюти, особливості довгострокового зв'язку попиту на гроші й його детермінантами при наявності різних заходів монетарної політики, що застосовувалися в кризових ситуаціях.

В ЄС відбувається системна перебудова платіжних відносин, змінюють форми й методи платежу, вводять в практику нові платіжні інструменти, що відповідають сучасним економічним реаліям. Це відбувається перед впливом новітніх інформаційних технологій, що дають змогу підвищити швидкість, надійність і якість надання платіжних послуг, знизити трансакційні витрати

платіжних операцій. Водночас застосування більш складних технологічних схем для проведення платежів сприяє нагромадженню системних ризиків у сфері платіжного обігу.

У світовій економіці відбувається постійне вдосконалювання структури платіжних систем (ПС), розвиток її ключових компонентів, забезпечення організаційно-правових, техніко-технологічних і фінансово-економічних умов її функціонування з метою досягнення мінімізації розрахункових ризиків. Відповідно зростає відповідальність ЄЦБ й МФО за надійність функціонування національних платіжних систем.

Основними функціями ПС є:

- своєчасність врегулювання платіжних зобов'язань щодо учасниками ПС;
- забезпечення безперебійності платежів (грошового обігу);
- управління ліквідністю та прозорістю учасників платіжної системи.

Основними елементами моделі ПС є:

- різноманітні платіжні інструменти;
- платіжна інфраструктура для клірингу платіжних інструментів, обробки й передачі платіжної інформації, переводу коштів між інститутами- платниками й одержувачами;
- фінансові інститути, що забезпечують здійснення платежів, надають платіжні інструменти й послуги (операційні, клірингові, розрахункові) споживачам;
- встановлення і дотримання стандартів, правил й процедур, запроваджених законодавчими та регулювальними органами, які визначають і управляють ринками платіжних послуг.

Ринкові механізми відповідають за розвиток ринку платіжних послуг, підвищення їхньої доступності за рахунок зниження комісій й досягнення тепер конкурентних сучасних переваг.

Інфраструктура фінансових ринків відіграє роль із фінансовій системі і створює умови для її стабільного функціонування, забезпечуючи кліринг,

розрахунки й ведення фінансових операцій щодо цінними паперами й похідними інструментами.

ЄЦБ у розвитку платіжних систем:

- встановлює загальні правила і процедури для учасників, запроваджує специфічні системи управління ризиками;
- забезпечує своїх учасників централізованим клірингом для мінімізації витрат і ризиків;
- здійснює управління ризиками учасників шляхом централізації діяльності;
- забезпечує підвищення прозорості на ринках.

У фінансовому секторі посилюються економічні санкції, зростають геополітичні ризики. На стійкість фінансового сектору впливає зростання інфляційного тиску в світовій економіці, пов'язане підвищенням цін (енергоносії, продовольства). Це призвело вже жорсткої монетарної політики в основних економіках й вищих ставок за основними міжнародними валютами.

У валютній системі важливу роль відіграє євро. Незважаючи на низку нових потрясінь (військові конфлікти), міжнародна роль євро залишалася стійкою у 2022 - 2023 роках; частка євро з різних показників застосування валюти продовжує становити в середньому близько 20%; євро залишався другою валютою у світі [96]. Крім того, частка євро у світових офіційних запасах валютних резервів зросла в 2022 р понад 0,5 проц. пункту до 20,5%, якщо вимірювати за незмінними обмінними курсами, а частка долара США знизилася більш ніж на 2 проц. пункти.

В ЄС приділяють особливу увагу зміцненню євро. Для підтримання міжнародного статусу євро важливу роль відіграє розвиток ЕВС (Economic and Monetary Union (EMU)), який включає ринки капіталу. Євросистема підтримує політику ЕВС та наголошує, що європейська економічна й фінансова інтеграція має значення для зростання міжнародної ролі євро в фрагментованій світовій економіці. ЄЦБ стежить за розвитком подій і регулярно публікує інформацію про міжнародну роль євро.

Розвиток торгівлі з євросоюзом схиляють до виставлення рахунків у бік євро, але є певний шок від недостатності стабільності сучасного курсу, у час якого зростання використання євро як курсового якоря поширюють на виставлення рахунків-фактур. Нові дані дослідження ЄЦБ підтверджують гіпотезу, що торговельний шок є ключовим чинником більшої ролі євро для виставлення рахунків у міжнародній торгівлі в країнах, що межують із зоною євро [96]. У країнах, де торговельні зв'язки з євросоюзом розширилися, шок пояснюється майже 40% зростання частки експорту, рахунки-фактури в євро між 1999 і 2019 роками. Вплив теперішнього обмінного курсу на євро виявляється статистично незначущим.

У перспективі на вибір країнами валюти виставлення рахунків-фактур впливають не тільки їхні власні моделі торгівлі та коливання обмінного курсу, а й моделі їхніх торгових партнерів і конкурентів. У відповідь на пандемічний шок і війну в Україні рещоринг („френдшоринг”) виробничих ланцюжків може призвести, по-перше, до зміцнення регіональної торгівлі, особливо на європейському континенті; по-друге, до зростання ролі євро для виставлення рахунків-фактур в міжнародній торгівлі.

Розвиток ЄС інтеграційного об'єднання у глобальному світі потребує визначення ролі міжнародних валют у світових фінансах. Актуалізується уявлення про детермінанти вибору валюти під час транскордонного банківського кредитування, включаючи двосторонню відстань, показники зв'язків із країнами-емітентами через фінанси, торгівлю та використання валют транспортних засобів для виставлення рахунків. Важливу роль відіграє лондонський Сіті для позик, деномінованих у євро.

Емпіричні дослідження показали, що позики в євро зумовлені так званими „гравітаційними ефектами”, що вказує на сильнішу роль євро в безпосередній близькості від євросони, на відміну від позик у доларах США, які мають більш глобальне поширення. Важливо враховувати ефект взаємодоповнюваності між виставленням рахунків-фактур і рішеннями банків про кредитування (паритети є сильнішими для євро, ніж для долара США).

Процентні ставки та прибутковість держоблігацій єврозони з високим рейтингом за 2022 - 2023 роках стали позитивними, хоча вони залишалися нижчими, ніж в інших великих економіках. Різниця в процентних ставках з іншими промислово розвиненими економіками збільшилася протягом попереднього 2022 року, за винятком Японії. Наприклад, довгострокові процентні ставки єврозони залишалися нижчими приблизно на 200 базисних пунктів порівняно із США й приблизно на 150 базисних пунктів порівняно зі Сполученим Королівством, що могло перешкодити перебалансуванню активів, деномінованих у євро [96]. Про фінансові виміри стану базової інфляції, рефінансуванні, реінвестуванні, збереженні ліквідності в ЄС, США і Японії на 2023-2024 роки свідчить табл. 0.3.

Таблиця 2.3

Фінансові виміри в ЄС, США і Японії на 2023-2024 роки*

	Країни	Фінансові виміри
1.	Країни-учасниці ЄС (зона євро)	– за 2023-2024 роках базова інфляція залишається високою; – основна ставка рефінансування досягне піку з III кварталу 2023 року й залишиться незмінною на рівні 4¼ відсотка до кінця 2024 року; – реінвестування за Програмою купівлі активів (QT) припиняться; – здійснюватимуть заходи для збереження ліквідності і обмеження фінансової фрагментації в єврозоні.
2.	США	– ставка федеральних фондів сягнула піку в 5¼-5½ відс. з II квартала 2023 року; – у II половині 2024 року прогнозується два помірних зниження ставки, оскільки базова інфляція знизиться до 2%; – за 2023-2024 роках облігації продовжують скорочуватися за заздалегідь оголошеним курсом; – банкрутство деяких банків, ФРС запровадила нову Програму фінансування банківських умов, яка оцінює прийнятну заставу за номіналом, а не за ринковою оцінкою.

3.	Японія	– з 2023 року Банк Японії змінив спосіб контролю за кривою дохідності, розширивши діапазон коливань дохідності 10-річних японських державних облігацій навколо цільового рівня нуль відсотка з приблизно плюс-мінус 0,25 відсоткового пункту до приблизно плюс- та мінус 0,5 п; – протягом 2023 - 2024 років Банк Японії зберігатиме політику пом'якшення, не підвищуючи облікову ставку, що відображає все ще низьку основну інфляцію цін.
----	--------	---

*Складено автором за джерелом [78].

Особливо велику роль в узгодженості процентних ставок грає ФРС, яка стикається з необхідністю приймати рішення в нових реаліях розгортання військових конфліктів в зонах інтересів США. Це впливає як на часовий горизонт, так і на розмір фінансових дисбалансів і рекордно високих від'ємних процентних ставок. Для виправлення цих дисбалансів потрібні безпрецедентні інтервенції. Складно встановити поріг для інфляційної цілі, оскільки реальні відсоткові ставки (коливання навколо 7%) є зависокими, щоб реалістично оцінити майбутню відсоткову ставку, яка б відповідала довгостроковій інфляційній цілі ФРС. Тому постійні перегляди монетарної політики спрямовані на оптимізацію підвищення процентної ставки й забезпечення цінової стабільності.

У 2023 році грошово-кредитні та фінансові регулятори ЄС продовжують вживати масштабні заходи для моніторингу та пом'якшення ризиків фінансової нестабільності, розвивати міжнародні платіжні системи. У цифровій економіці фінансова інфраструктура є фундаментом фінансової системи, що включає установи, інформацію, технології, правила й стандарти, які забезпечують фінансове посередництво [71].

В сучасних реаліях чітка комунікація є необхідною для мінімізації будь-якої невизначеності щодо очевидних конфліктів, необхідних для виконання окремих мандатів щодо фінансової стабільності і стабільності цін. Основні сегменти діяльності регуляторних і наглядових органів ЄС включають заходи, спрямовані на те, щоб невеликі та середні банки мали адекватні показники

капіталу та ліквідності, програми щодо усунення любых недоліків, а також проведення стрес-тестування щодо кредитних ризиків (ризиків ліквідності), особливо на ринках нерухомості (іпотеки).

Підсумовуючи зазначимо, що важливо посилити регулювання та нагляд за небанківськими фінансовими установами. Проблеми платоспроможності не слід вирішувати через надання ліквідності центральним банком, а в рамках національних режимів санації, які обмежують потребу вдаватися до державного фінансування. Якщо подальша ринкова напруга потребуватиме додаткової підтримки ліквідності як для банків й небанківських організацій, то ціна підтримки повинна бути відносно високою, мати чіткі критерії, бути обмеженою в часі та прагнути мінімізувати моральний ризик.

Висновки до розділу 2

План відновлення Європи є основним інструментом підтримки економічного відновлення ЄС після пандемії на рівні ЄС. Він надає фінансову підтримку державам-членам для пом'якшення соціально-економічних наслідків кризи і реагує на важливі виклики, зокрема щодо цифрової та зеленої трансформації. Відновлення було спричинене: поступовим покращенням ситуації з пандемією та послабленням обмежувальних заходів; бюджетною підтримкою з боку урядів країн ЄС збільшення видатків на охорону здоров'я, підтримку бізнесу, схеми короткострокової зайнятості; заходами монетарної політики ЄЦБ та фіскальною політикою держав-членів.

Встановлено, що у 2023 році ЄЦБ завершив перегляд своєї стратегії монетарної політики та визначив два ключові фактори розробки цієї політики: нова симетрична інфляційна ціль у 2% в середньостроковій перспективі; зобов'язання враховувати наслідки ефективної нижньої межі під час проведення монетарної політики. Також важливо відстежувати вплив фіскальної політики на реальний обмінний курс через канал відкритості торгівлі.

В умовах економічного відновлення ЄС приділяє особливу увагу співробітництву в окремих галузях у таких сферах, як цифрові технології,

економіка, зелені технології та стійкість ланцюгових поставок як ЄС, так і державами-партнерами. Розглянуто дискусії щодо перевірки корпоративного сталого розвитку, яка перешкоджатиме трансформації галузей; ставить під загрозу розвиток альтернативних і стійких ланцюжків вартості, а отже, безпеку поставок для економіки та суспільства. Відповідно, замість того, щоб полегшити доступ до нових джерел постачання перевірки значно ускладнюють диверсифікацію ланцюгів поставок, у тому числі в країнах із високим ризиком.

Відновлення економіки ЄС потребує ефективної грошово-кредитної політики, скерованої на забезпечення стабільності банківської системи, врегулювання угод з ДЦП та ефективності розподілу ліквідності. Центральні банки країн ЄС, здійснюючи грошово-кредитну політику, впливають на короткострокові процентні ставки різними інструментами. Важливо, щоб фінансові системи країн ЄС забезпечували надійну передачу засобів і цінних паперів між центральним банком, його контрагентами, а також іншими учасниками фінансової системи таким чином, щоб заходи монетарної політики поширювалися своєчасно. Незважаючи на те, що ефективні заходи грошово-кредитної політики сприяють підтримці й зміцненню фінансової стабільності й концентрують різноманітні ризики.

Визначено, що в умовах амбівалентності, конкуренції та протекціонізму для ЄС є важливими стратегіями є розвиток міжнародної торгівлі та інвестування з країнами-партнерами, зокрема з державами АСЕАН. Ці держави зацікавлені в економічній взаємодоповнюваності і можливості зростання для отримання вигоди з порівняльних переваг та зменшення ризиків, пов'язаний із залежністю від Китаю. Тому сумісні зусилля ЄС та АСЕАН скеровані на створення нового імпульсу комерційних та дипломатичних відносинах.

Досліджено ефективність комунікації для мінімізації будь-якої невизначеності щодо очевидних конфліктів, необхідних для виконання окремих мандатів щодо фінансової стабільності і стабільності цін. Визначено, що основні сегменти діяльності регуляторних і наглядових органів ЄС включають заходи, спрямовані на те, щоб, зокрема невеликі та середні банки мали адекватні

показники капіталу та ліквідності, програми щодо усунення будь-яких недоліків, а також проведення стрес-тестування щодо кредитних ризиків (ризиків ліквідності), особливо на ринках нерухомості.

РОЗДІЛ III. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЄС ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

3.1. Комунікаційні засади фінансової інтеграції для збереження економічної конвергенції Європейського Союзу

Європа має зберегти свій важливий актив зростання – єдиний ринок. Великий ринок ЄС і тривале лідерство в міжнародних колах дає змогу зберегти значний вплив у найближчі десятиліття, особливо якщо він зможе досягти консенсусу щодо спільної стратегії подолання глобальної конкуренції та транснаціональних викликів. Прогноз зростання в ЄС на 2023-2026 роки формується під впливом жорсткішої макроекономічної політики та відновлення реальних доходів щодо заробітних плат у умовах зниження інфляції.

Політика економічної інтеграції визначає розширення економіко-соціальних зв'язків і нових форм комунікативно-доцільних відносин. Економічна вага єдиного ринку ЄС продовжуватиме надавати йому глобального геополітичного впливу на торгівлю, технологічне регулювання, санкції, екологічну та інвестиційну політику. Багато країн за межами ЄС часто моделюють свої стандарти та правила на основі політики ЄС, що, на думку експертів, до 2040 року посилить вплив європейських цінностей на відносини між урядами та суспільством [40, с. 78].

Економічна інтеграція пов'язана з фінансовою інтеграцією, процесом, у ході якого фінансові ринки країн ЄС стають більш тісно пов'язаними. Цей процес позитивно впливає на підвищення ефективності розподілу капіталу, а також прискорює рух капіталу між країнами. Фінансова інтеграція ЄС вважається одним із шляхів вирішення проблеми неадекватності фінансового капіталу, що є основним фактором, який підриває економічний розвиток у деяких країнах. Регулятори зосереджуються на потоках іноземного капіталу, щоб поповнити дефіцит внутрішнього фінансового капіталу, посилюючи фінансову інтеграцію.

Вважаємо, що фінансова інтеграція країн ЄС зробила економіки більш залежними від подій за кордоном. По-перше, вона підвищила інтенсивність торгівлі та збільшила транскордонні активи і зобов'язання. По-друге, канали і мережі передачі зовнішніх шоків і макроекономічної політики також змінилися, оскільки вплив зовнішніх шоків став сильнішим зі збільшенням відкритості інтегрованих економік. По-третє, посилення фінансової інтеграції створює виклики для міжнародної та внутрішньої політики, оскільки у інтеграційних об'єднаннях політичний вибір впливає на інші економіки сильніше. У перспективі важливість фінансової інтеграції для світової економіки неможливо переоцінити.

Незважаючи на збільшення потоків капіталів, вплив фінансової інтеграції ЄС на економічний розвиток є неоднозначним. Дискусійними є питання, що фінансова інтеграція сприяє волатильності фінансового сектору і відповідно може негативно вплинути на економічний розвиток. Емпіричні дослідження доводять, що фінансова інтеграція має асиметричний вплив на економічний розвиток на всіх рівнях доходу: фінансова інтеграція негативно вплинула на економічний розвиток у квантилях з низьким та рівнем доходу, тоді як у квантилях у середнім рівнем вона не мала значного впливу [2]. Також потребує аргументації бачення, що фінансова інтеграція може посилити негативний вплив фінансових криз на інші країни та регіони. Досвід розвинутих країн ЄС

доводить, що фінансова інтеграція сприяє економічному розвитку та стабільності фінансового сектору [37].

Фінансова інтеграція нових ЄС (колишніх соціалістичних країнах) має свої особливості, зокрема щодо економічної свободи в залученні ПІІ й її вплив на зростання. Емпіричні дослідження за допомогою узагальненого методу оцінки моментів довели, що вища економічна свобода допомагає країнам залучати додаткові іноземні інвестиції [77]. Виявлено, що: збільшення індексу економічної свободи на одну одиницю збільшує реальний ВВП продукт на душу населення на 0,019%; збільшення ПІІ на 1% призводить до зростання реального доходу на душу громадян на 0,585%, тоді як відкритість торгівлі збільшує дохід на 1,24%. Ці результати показують, що ПІІ позитивно впливають на зростання й свідчить про те, якщо ПІІ є важливим фактором економічного розвитку в колишніх соціалістичних країнах. Також економічна свобода в залученні ПІІ залежить від обраної політики державами, підтримці вільної конкуренції, прозорості, спрямування інвестицій в розвиток економіки та інфраструктури.

Фінансова інтеграція зменшує відтік капіталу. Емпіричні дослідження впливу регіональної фінансової інтеграції (РФІ) на втечу капіталу на основі вибірки з 23 країн з використанням моделі попиту на активи, аналізу вибору портфеля за допомогою системно-узагальненого методу моментів дають важливі результати [17]. По-перше, РФІ зменшує відтік капіталу. По-друге, структурні розриви зв'язку між РФІ та відтоком капіталу пояснюють, чому РФІ має неоднозначний вплив на відтік капіталу і відповідно для підвищення привабливості регіональних фінансових послуг доцільно удосконалювати стандартизацією банківського та фінансового регулювання.

В умовах глобалізації уряди ЄС зіткнулися зі зростаючим тиском економічних обмежень і системних демографічних, екологічних та інших проблем. Громадяни ЄС вимагають досягнення своїх суперечливих цілей і пріоритетів [40, с. 78]. Відносини між суспільством та урядами в майбутньому зіткнуться із напругою через зростаючу невідповідність, яку очікує громадськість, і тим, що забезпечує уряд. Відповідно цей розрив, що

збільшується, може зумовити політичну нестабільність, ризики для демократії та розширення ролі альтернативних джерел управління.

У багатьох країнах населення очікує збереження так званого „попереднього процвітання”, але зіткнеться з більшими проблемами внаслідок уповільнення економіки, невизначеністю з роботою, демографічними змінами. Для більшості європейських країн складною є проблематика економічної конвергенції. По-перше, низька продуктивність призводить до втрати конкурентоспроможності, зменшенні витрат на заробітну плату. може призупинити. По-друге, управлінням державних боргів – є складним завданням для країн з рівнем заборгованості, які потребують негайного скорочення боргу. В середньостроковій перспективі співвідношення ДБ до ВВП збільшиться внаслідок повільного зростання та збільшення вартості обслуговування боргу в більшості європейських країн із ринками. Це потребуватиме раціоналізації витрат і мобілізації доходів для меншення співвідношення ДБ боргу до ВВП.

Узагальнюючи зазначимо, що для розширення економічної конвергенції щодо ЄС пріоритетними напрямками фінансування мають стати освіта, вирішення демографічних проблем, інфраструктура, боротьбою із змінами клімату. Цьому повинні сприяти:

- скорочення дефіцитів за сприяння координації монетарно-фіскальної політики щодо подолання інфляції;
- відновлення (збереження) фіскальних буферів і захист критичних потреб у видатках;
- усунення неефективних видатків і доходів;

Тому уряди ЄС мають приділити увагу адвокатуванню цифрової економіки, „зеленої” економіки, економіки знань, що потребуватиме підвищення стандартів освіти та доступу до комунікаційних технологій.

Масштабний розиток інформаційних технологій, технологічних інновацій, методів цифрового маркетингу посилюють інформаційний вплив на громадян ЄС. Використання штучного інтелекту, проведення когнітивних маніпуляцій, а

також суспільна поляризація можуть посилювати недовіру суспільства до політичних інститутів, впливати на діяльність урядів.

У конкурентному глобальному середовищі зростають ризики міждержавних конфліктів (торговельних, міграційних, військових). Цьому сприяє прогрес у технологіях, розширення діапазону цілей конфліктів, більша різноманітність учасників, складніша динаміка стримування конфліктів, а також прогалини в договорах і міждержавних угодах. Розглянемо деякі виміри, які ускладнюють партнерські відносини в ЄС:

1. Демографія та людський розвиток. Багатьом країнам буде важко підтримувати успіхи людського розвитку, досягнуті останні десятиліття, через проблеми, викликані глобальною пандемією, уповільненням глобального економічного зростання, наслідками конфліктів і клімату, а також складнішими економічними умовами для досягнення ЦСР. Країни зі старіючим населенням і країни з молодим і зростаючим населенням зіткнуться з унікальними наборами проблем, які пов'язані із такою демографічною ситуацією як міграція. Міграція посилює актуальність ідентичності, які розділяють суспільства в приймаючих країнах і можуть розпалити етнічні конфлікти. Швидка урбанізація в Африці та Азії потребуватиме забезпечення урядами належної інфраструктури, безпеки та ресурсів для міст-урбанізацій.

2. При змінах клімату й навколишнього середовища зумовить країни ЄС будуть частіше стикаються з екологічними витратами та катастрофами. Країни-партнери ЄС здійснюють заходи для реалізації політики розвитку з урахуванням так званого „зеленого” контексту. Повага прав людини й захист нашого навколишнього середовища – це те, що об'єднує політику та бізнес демократичних країн.

У проблематиці зміни клімату ЄС працює з іншими країнами для вироблення спільного підходу для скорочення парникових газів, посилення європейської програми торгівлі квотами на викиди. Міжнародна мінімальна ціна на викиди вуглецю, яка б диференціювалася залежно від рівня доходу країни, була б найефективнішим способом скорочення викидів, співмірного з

національними цілями для більшості європейських країн, зберігаючи при цьому конкурентоспроможність.

Країни ЄС до 2050 року запроваджують програми кліматичної нейтральності. Із 2021 року у ЄС реалізують новий пакет „Готовий до 55” (EU Green Transformation Plan, EC, 2021), який має на меті сприяти рівномірному та зеленому відновленню в державах-членах ЄС. Цей пакет допомагає державам-членам скорочувати викиди до 55% (від рівня 1990 року до 2030 року); він складається з п'ятнадцяти пропозицій щодо регулювання кліматичного, енергетичного та транспортного законодавства. Заходи щодо прискорення „зеленої” трансформації (Fit for 55 REPowerEU) стосуються енергозбереження, диверсифікації енергопостачання та прискореного розгортання відновлюваної енергетики.

Особливу увагу варто приділяти зміні клімату, оскільки це за останніми науковими дослідженнями впливає на цінову стабільність і роботу центральних банків ЄС. М. Чиккареллі, Ф. Куїк та К. Ернандес вважають, що зміна клімату збільшує волатильність та неоднорідність інфляції, а спекотніше літо може призвести до частішого та стійкішого тиску на підвищення інфляції продовольства та послуг [69]. У проведеному емпіричному дослідженні асиметричного впливу погодних шоків на інфляцію надано докази для 4-их економік єврозони та окреслило взаємозв'язок між температурою та інфляцією. По-перше, високі температури негативно впливають на економічну продуктивність через скорочення сільськогосподарського виробництва, зниження продуктивності, підвищення попиту на енергію, шкідливий вплив на здоров'я людини та порушення ланцюгів поставок. По-друге, побудова BVAR для кожної з 4-ох найбільших економік єврозони з погодними потрясіннями як екзогенними змінними дає змогу визнати, що вплив шоків у моделі залежить від сезону року.

Масштабні виклики, відповідальність за права людини й навколишнього середовища впливає на діяльність компаній ЄС. Вони хочуть стабільності у своїх ланцюгах поставок і вже роблять все можливе для здійснення своїх обов'язків

[47]. Проте деякі країни-партнери сприймають положення Директиви про належну перевірку корпоративного сталого розвитку, яку дотримують в Німеччині, як протекціоністські.

3. Економічні обмеження. Очікувана тенденція уповільнення економічного зростання призведе до навантаження на ресурси та спроможність урядів надавати послуги. Уряди вже обтяжені боргами безпрецедентних масштабів.

Технологічні зміни. Урядам буде важко встигати за темпами технологічних змін і впроваджувати політику, яка використовує переваги та пом'якшує ризики та збої. Технологічний прогрес також надасть можливість окремим особам і недержавним суб'єктам випробувати роль держави по-новому.

4. Поляризація та популізм. Поляризація за етнічними, релігійними та ідеологічними ознаками, буде зростати, оскільки політичні лідери та добре організовані групи висувують широкий спектр широких цілей і підходів, що перетинаються з економічними, управлінськими, соціальними, ідентичними та міжнародними проблемами. У деяких країнах така поляризація може посилити політичну дисфункцію, підвищить ризики політичної нестабільності.

Якщо зростатиме поляризація в доходах, то громадське невдоволення основною політикою через неспроможність вирішувати економічні чи соціальні проблеми призведе до глобального зростання популізму. Зараз в деяких країнах Європи вже є популістські лідери при владі, зростає частка голосів у популістських партіях.

Зростання популярності груп ідентичності, які вимагають визнання та прав, змушують активізувати дискусію про соціальні та економічні основи суспільства. Посилення та конкуруюча динаміка ідентичності може спровокувати посилення політичних дебатів, поляризації і суспільного протистояння.

Зростаюча кількість іммігрантів і біженців в країнах зі середнім РД в Південно-Східній і Центральній Європі потребує вирішення проблем національної ідентичності та громадянства. Це активізує появу етнічних

націоналістичних політичних партій, посилення вимог до політики асиміляції та частковому зниженню підтримки мігрантів.

5. Європейська військова доктрина ускладнена через конкуруючі пріоритети та довгострокове недоінвестування в ключові військові сектори. Витрати на європейську оборону і ініціативи в галузі безпеки формують військовий потенціал з урахуванням ключових доктрин Північноатлантичного договору. Заслужує на увагу досвід Великої Британії, яка продовжує посилювати всебічний вплив на міжнародному рівні, розвиваючи власний потужний військовий і фінансовий сектор, а також глобальну спрямованість політики. Ядерний потенціал Сполученого Королівства та постійне членство в Раді Безпеки ООН посилюють його глобальний вплив.

Підсумовуючи зазначимо, що комунікаційні засади фінансової інтеграції для збереження економічної конвергенції потребують системного удосконалення систем та моделей управління для задоволення очікувань громадян ЄС. Для прикладу, в ЛА й Карибському басейні опитування громадської думки у 18 країнах показали значне зниження рівня задоволеності тим, як працює демократія в їхніх країнах, із середнього 59% респондентів у 2010 році до 40 відсотків у 2018 році [40, с. 78]. Тому уряди країн мають забезпечувати економічні можливості та безпеку для попередження протистояння між суспільними вимогами та спроможністю урядів.

3.2. Формування концепту співпраці Європейського Союзу зі Світовою організацією торгівлі

Ефективно функціонуюча СОТ має бути ключовим інструментом для забезпечення вільної та справедливої світової торгівлі. В 2023 році діяльність СОТ характеризується стагнацією та розбіжністю інтересів країн-членів. Тому організація має активізувати діяльність з урахуванням військових, фінансових і екологічних викликів до конференції міністрів в Абу-Дабі наприкінці лютого 2024 року.

COT сприяє відкриттю ринків і створенню справедливих правил торгівлі між країнами. Незважаючи на поширення регіональних і двусторонніх угод протягом останніх десятиліть, тарифи найбільшого сприяння COT все ще регулюють більшу частину торгівлі за межами ЄС. Зокрема, членство в організації було корисним для торгівлі товарами й послугами в країнах ЄС, а її правила залишаються незамінними в багатьох сферах світової торгівлі, особливо щодо сприяння торгівлі, узгодження технічних різних бар'єрів в торгівлі, антидемпінгових заходів та інтелектуальної власності.

Лібералізація торгівлі з 2001 року відбувається шляхом укладення РТУ. COT оцінює ефективність торговельних угод, традиції торговельного обміну по регіонам. Емпіричні дослідження торгівлі з використанням гравітаційної моделі, яка контролює зміни у ВВП і торговельних витратах у регіонах дають змогу визначати реалії регіональної торгівлі [3]. Друга гравітаційна модель для регіонального імпорту регресує як на політичні, так і на ринкові показники, вказуючи на те, що торгівля залежить від торговельної взаємодоповнюваності, регіональних ПП. Зокрема, в внутрішньоазійській торгівлі угоди про вільну торгівлю є менш ефективними. Ефективність вільної торгівлі по країнам можна підтверджувати мережевим аналізом, який демонструє симбіоз між торговельними та інвестиційними потоками в регіоні. Варто враховувати специфіку угод про вільну торгівлю, що діють або перебувають на стадії переговорів.

В умовах цифровізації торговельні угоди допомагають зменшити цифровий розрив з точки зору інфраструктури, сприяють змінам у сфері телекомунікацій як апаратного, так і програмного забезпечення. Багатосторонні, плюрилатеральні та регіональні підходи сприяють розвитку глобального зв'язку. Торгівля в усіх її формах, включаючи прямі іноземні інвестиції, може посилити конкуренцію, знижуючи витрати на комунікацію і підвищуючи якість. Торгівля також сприяє передачі технологій через кордони, таким чином допомагаючи подолати цифрові різні розриви. Деякі торговельні угоди зробили значний внесок у розвиток цифрової економіки. Понад 120 членів COT взяло зобов'язання для

Глобалізація впливає на розвиток торгівлі. З 1995 по 2008 роки, швидке розширення ланцюгів нової доданої вартості призвело до зростання торгівлі з 35,3% до 47,1%, а рівень участі у виробництві – з 9,7% до 14,2% [84]. З того часу вони залишаються приблизно на одному рівні. На 2020 роки частка участі на основі торгівлі у сфері торгівлі становив 44,5%, а у сфері виробництва – 12,2%. Хоча показники участі стабілізувалися після пандемії, але номінальні значення продовжують зростати. Глобальний непрямий експорт на основі торгівлі сягнув у 2018 році рекордної позначки у 13,8 трлн дол, хоч знизився у 2019–2021 роках (табл. 3.1).

Економіки з найбільшим непрямим експортом за 2000–2019 роки,

Світова економіка	Валовий експорт			Непрямий експорт		
	2000	2010	2019	2000	2010	2019
	7,419,246	17,639,700	24,595,388	3,019,179	7,964,567	11,255,682
		(8.8%)	(3.8%)		(9.8%)	(3.9%)
Країни з найбільшим непрямим експортом						

Німеччина	586,755	1,386,409	1,811,693	238,932	632,783	948,416
		(8.7%)	(3.1%)		(9.9%)	(4.6%)
США	927,728	1,553,590	2,515,851	334,868	558,397	949,678
		(5.3%)	(5.6%)		(5.3%)	(5.8%)
Нідерланди	198,798	482,124	756,917	88,280	268,526	449,721
		(8.9%)	(5.1%) (		(11.2%)	(5.8%)
Франція	357,867	648,402	863,867	145,259	296,272	425,197
		(6.1%)	(3.3%)		(7.3%)	(4.1%)

*Складено автором за джерелом [84].

Як бачимо, в економіках з найбільшим непрямим експортом за 2000-2019 роки темпи зростання непрямого експорту з 2000–2010 роки становили 9,8%, а з 2010–2019 роки – уповільнилися до 3,9%. Чотири із п'яток найбільших експортерів Франція, Німеччина, КНР і США є найбільшими економіками світу. Включення Нідерландів, незважаючи на її менший розмір, свідчить про її видатну роль у глобальній доданій вартості.

Федерація німецьких промислових підприємств (BDI) підтримує багатосторонню, засновану на правилах СОТ як базис міжнародної торгівлі [40]. Збереження та подальший розвиток багатосторонніх правил торгової системи все ще є пріоритетом і тому Федерація:

- підтримує завершення Ініціатив спільної заяви (Joint Statement Initiatives, JSI) щодо електронної торгівлі та сприяння інвестиціям для досліджень;

- виступає за більш гнучкі підходи, щоб запровадити сучасне регулювання в СОТ для всіх держав-учасників;

- підтримує ідею поглиблення співпраці із партнером з G7, іншими членами ЄС й союзниками-однодумцями, такими як Чилі та Австралія;

- вважає аргументованою пропозицію Шведської промислової асоціації (SN) щодо розширення участі бізнесу в СОТ. Підприємства та галузеві асоціації підтримують СОТ щодо розширення своїх повноважень і можливостей

адекватно попереджувати виклики сучасної торгівлі. Федерація визнає, що німецький бізнес повинен активізувати цілеспрямованість та регулярність своєї участі в діяльності і інформуванні СОТ. Щорічні форуми (публічний форум і торгові діалоги) особливо корисні для налагодження контактів, але є надто резонансними.

Центральним гравцем глобалізації і торгівельним партнером ЄС вже давно є КНР. В КНР протягом 2019-2023 років відбувається: по-перше, зростання вартості РС у країні; дешева робоча сила стимулювала експорт і приваблювала іноземні інвестиції в період гіперглобалізації; заробітна плата наздогнала продуктивність. По-друге, відбулося загальне зниження частки торгівлі в економіці КНР. Проте завдяки потужній державній підтримці „місцевих інновацій” КНР може відновити свою присутність у більш складних сегментах з високою новою доданою вартістю, таких як дослідження і розробки та маркетинг. Крім того, Азійські країни, що межують з КНР (Камбоджа, Лаосьська Народна-Демократична Республіка, Монголія, Непал, В’єтнам) є країнами з найбільш швидкозростаючим непрямим експортом, які за 2000-2019 роки досягли щорічного дворазового зростання.

Важливо відстежувати вплив торговельних угод і міжнародних кордонів на регіональний розвиток. Емпіричні дослідження щорічної панелі районів на протязі двох десятиліть з урахуванням різної близькості районів до міжнародного кордону та застосування угод торговельних послуг Mercosur засвідчили, що, по-перше, наявність міжнародного кордону має негативний і вплив на зростання прикордонних районів (-0,14 відсоткових пунктів ВВП щорічно), але також сприяє зменшенню нерівності порівняно з районами без кордону [74]. По-друге, угода про торговельну інтеграцію має тенденцію до часткової компенсації негативного економічного росту (+0,04 відсоткових пункти ВВП щорічно). Ці результати дослідження є важливими щодо вибору політики торгівлі та розвитку: поглиблення інтеграційних угод є потенційним механізмом прискорення зростання в найбільш бідніших регіонах й зменшення субнаціональних диспропорцій.

На практиці базис торгового порядку, заснований СОТ на багатосторонніх правилах, останнім часом все частіше ставить під сумнів [40]. Тривалі процеси узгодження рішень та подекуди відсутність багатостороннього консенсусу (зокрема, щодо застосування іноземних субсидій та серйозні торгові суперечки) спонукають членів СОТ все частіше звертаються до односторонніх рішень проблем політики.

СОТ має враховувати економічні пріоритети ЄС. Визначимо концепт праці ЄС з СОТ:

1. Для нівелювання засад конкуренції у багатосторонній торговій системі необхідно застосовувати більш суворі та точні правила. Це попереджує блокування другої інстанції врегулювання різних суперечок в СОТ.

2. Принцип консенсусу має гарантувати повну одностайність і баланс між інтересами членів, отже незалежно від їхнього розміру чи потужності експорту.

3. Прийняття рішень членами СОТ стає все більш політизованими на переговорах і можна заблокувати результат у своїх власних національних інтересах.

Узагальнюючи зазначимо, що за відсутності чітких критеріїв для особливого та диференційованого ставлення до окремих членів, то навіть країни зі зростаючою часткою світового експорту можуть претендувати на численні винятки та скористатися системою, яка призначена, зокрема, для економічно менш РК.

Особливої уваги заслуговують багатосторонні підходи як доповнення для подальшого розвитку СОТ. Поточні дискусії навколо СОТ демонструють тенденцію до більш багатосторонніх підходів, які намагаються регулювати світову торгівлю, уникаючи при цьому протиріччя між країнами. Багатостороння система потребує добре обґрунтованих та зрозумілих підходів.

В бізнесових колах пропонують багатостороннє торговельне партнерство країн-однорумців [47]. Окрім Європейського Союзу та Сполучених Штатів, це партнерство також включатиме Японію, Великобританію, Канаду, Австралію, Чилі та Мексику. Партнерство розширить правила СОТ, включивши сфери, які

ЄС та його союзники віддають пріоритету протягом багатьох років і де консенсусу з Китаєм та Індією було б або важко досягти. Це стосується консенсусу щодо промислових субсидій та статусу державних підприємств (ДП).

Багатостороннє торговельне партнерство країн-однодумців має слугувати алгоритмом реформування СОТ. Два можливі напрями: перший, співпраця з Китаєм поглиблюється та стає більш успішною; другий – співпраця з Китаєм перетворюється на постійну альтернативну структуру СОТ. Другий напрям є ймовірнішим, оскільки тренди щодо ігнорування конкуренції, надання субсидій державним підприємствам, захист даних ускладнюють співпрацю із Китаєм.

Акцентуємо увагу на використанні цифрових технологій в міжнародній торгівлі для розвитку глобальної передачі даних:

- для координації операцій у ланцюгах нового створення вартості (управління людськими ресурсами, оптимізація управління людськими ресурсами, оптимізація внутрішніх процесів);
- для здійснення торговельної діяльності (міжнародне надання послуг, відстеження міжнародних вантажів через кордони);
- обмін торговельною інформацією між учасниками ланцюгів поставок.

Торгівля сприяє передачі технологій через кордони технологій через кордони і допомагає подоланню цифрового розриву. Попит на надійні та швидкі з'єднання буде зростати з огляду на збільшення кількості Інтернет-речей (IoT), підключених до інтернету. Припускають, що до 2025 року Інтернет речей складатиметься з понад 30 млрд пристроїв у всьому світі (понад чотири об'єкти на людину), що відповідає глобальному зростанню більш ніж на 150% з 2020 року [26].

Традиційний цифровий розрив між країнами для налагодження торгових угод, доступу до інтернет-послуг залишається високим. В розвинених країнах у 2021 році 90% населення користувалися інтернетом, у менш РК цей показник лише 27%; загалом 63% населення світу (4,9 млрд людей) [26]. Це обмежує транскордонний потік даних. Для торгівлі важливим є: 1) доступ до потужностей

передачі даних за доступною ціною, пропускною здатністю та безперервністю, а також доступ до цифрових навичок; 2) регулювання контенту даних, має бути вирішена проблема регуляторної фрагментації шляхом глобального узгодження регулювання контенту і даних, а також системи відповідальності. Глобальна координація між СОТ і, зокрема ЄС необхідна для того, щоб забезпечити швидкісного і доступного підключення без шкоди для конфіденційності та безпеки.

У світовій торгівлі розширилися фрагментарні мережі розподілу продукції, (глобальні ланцюги доданої вартості), але зросли і ризики, пов'язані з ними. Це пов'язано з зростанням протекціонізму та перманентним торговим конфліктом між США та КНР. Розвиток глобальних ланцюгів доданої вартості пройшов перешкоди через раптове закриття кордонів через пандемію, що виявило вразливі місця в деяких ланцюгах поставок.

Підсумовуючи зазначимо, що важливим у багатосторонній співпраці СОТ з країнами-членами ЄС є застосування всіх можливих альтернативних заходів для досягнення цілей, щодо яких консенсус неможливий або передбачуваний у поточній системі, але в перспективі концепт заходів сприятиме створенню рівних умов співпраці в глобалізованій економіці.

3.3. Перспективи відновлення та подальшого розширення Європейського Союзу

Глобальні тренди змінюють світ. Процеси стають все складнішими і глобальнішими. В фундаментальному дослідженні „Глобальні тенденції до 2030 року: чи зможе ЄС впоратися з майбутніми викликами?” [7, с. 7] виділимо такі глобальні тренди змін:

- населення світу стає старшим і багатшим за рахунок зростаючого середнього класу і розширення нерівності;

– економічний потенціал і політична влада переходять до азійських країн. СР розвиток СЕ стає й більш вразливим до викликів та протиріч процесів глобалізації;

– революція в технологіях та їх застосуванні призводить до зміни суспільства. Цифровізація пом'якшує радикальні і дестабілізуючі зміни в світі;

– зі збільшенням споживання енергії змінюється процеси виробництва і управління ресурсами;

– зростає взаємозалежність країн у процесі глобалізації, що потребує посилення глобального контролю. Отже, світовий порядок стає все більш крихким і більш непередбачуваним.

В ЄС діє багаторічна фінансова програма, спрямована на відновлення ЄЕ після пандемії коронавірусу. Національні плани відновлення, зокрема для Чеської Республіки, мають такі критерії розвитку:

– відповідати конкретним Рекомендаціям Європейської Ради для держав-членів;

– спрямовувати щонайменше 37% асигнувань на зелену енергетику та щонайменше 20% асигнувань на цифрову трансформацію;

– зробити суттєвий внесок у сім європейських флагманських ініціатив (Power Up, Renovate тощо);

– відповідати Національній програмі реформ, Угоді про партнерство з Європейськими структурними та інвестиційними фондами, планами справедливої територіальної трансформації та кліматичним і енергетичним планом країни.

В ЄС визнано, що „зелені” дослідження та інновації мають важливе значення для досягнення ключових європейських цілей, включаючи економічне відновлення та задоволення зростаючих кліматичних амбіцій. Транші виділяють двічі на рік до 2026 року, але держави мають оприлюднювати проміжні результати.

Багатофункціональна фінансова структура функціонує відповідно Плану семирічного бюджету ЄС (MFF) і об'єднує різні фонди ЄС для співпраці в

сегменті розвитку, щоб забезпечити узгодженість між різними сферами зовнішньої діяльності. До кінця 2020 року витрати ЄС на співпрацю з розвитку розподілялися між такими фондами: Європейський фонд розвитку (EDF), ЄФСР (EFSD), ініціатива Team Europe, Надзвичайний цільовий фонд для Африки, Трастовий фонд ЄС Vecou. З об'єктивних причин ці фонди існували поза бюджетом ЄС і тому Європейський парламент не здійснював моніторинг і контроль. Створення Фонду відновлення національних економік ЄС (Наступне покоління ЄС) відіграє у нових реаліях важливу роль у координації співпраці з Україною.

Нові науково-методологічні підходи сприяють визначенню параметрів Інструменту ЄС NDICI та формуванню механізму фінансування співпраці з метою підтримки міжнародного співробітництва, тобто усі попередні варіанти фінансування об'єднані в одному інструменті та є частиною річного бюджету та MFF на 2021-2027 років. Це й дає змогу фінансування і витрати на розвиток контролювати демократичному Європейському парламенту (табл. 3.1).

Таблиця 3.2

**Фінансування NDICI географічних, тематичних і швидкого
реагування програм на 2021-2027 роки, євро***

	Фінансування програм	Обсяги фінансування
1.	Географічні програми	60 266 000 000
1.1	Європейське сусідство (Neighbourhood)	19 212 000 000
1.2	Африка (від Сахари)	29 262 000 000
1.3	Америка, Карибський басейн	8 398 000 000
2.	Тематичні програми	3 286 000 000
2.1	Права людини і демократія	1 271 000 000

2.2	Організації громадянського суспільства	1 273 000 000
2.3	Мир, стабільність і конфлікти	917 000 000
2.4	Глобальні виклики	2 835 000 000
3.	Дії швидкого реагування	3 291 000 000

*Складено автором за джерелом [15].

Як бачимо, NDICI має бюджет біля 80 млрд євро, який охоплює стратегічно важливі для ЄС географічні та тематичні програми, дії швидкого реагування. NDICI також має механізм гнучкості, покритий аварійною подушкою. Географічна співпраця ЄС спрямована на досягнення захисту клімату й довкілля, людський розвиток, боротьбі з нерівністю і зменшення рівня бідності. Тематичні програми спрямовані на дотримання демократії, розвиток громадянського суспільства, гарантування прав людини, подолання глобальних викликів (захист прав жінок та дітей, соціальний захист, працевлаштування).

Кожна держава-учасник ЄС координує свою діяльність та компетенції для уникнення підтримки розрізнених ініціатив зі схожою метою або з „низьким впливом” (рис. 3.1). Словацька Республіка, реалізуючи програму „Словаччина 2021-2027”, здійснює консолідоване управління науковими дослідженнями для кращої координації політики інновацій та реалізації стратегії їх впровадження [25, с. 10]. Словацька система підтримки НДДКР фрагментована між багатьма міністерствами. За управління нею відповідає МОНДС Словацької Республіки, а також Агентство з підтримки НДР (APVV); Дослідницьке агентство (VA); Агентство культурних та освітніх грантів (KEGA); Агентство грантів на дослідження та освіту (VEGA); ЦНТІ Словацької Республіки (CVTI SR); Словацьке агентство інновацій та енергетики (SIEA) тощо. Інноваційні компанії підтримуються за допомогою фінансових інструментів Словацьким інвестиційним холдингом (SIH), який підпорядковується Міністерству фінансів Словацької Республіки. Приватний сектор також підтримується Словацьким

банком гарантій та розвитку (НБР). Міністерство інвестицій, регіонального розвитку та інформатизації Словачької Республіки (MIRRI SR) також має дослідницький бюджет.

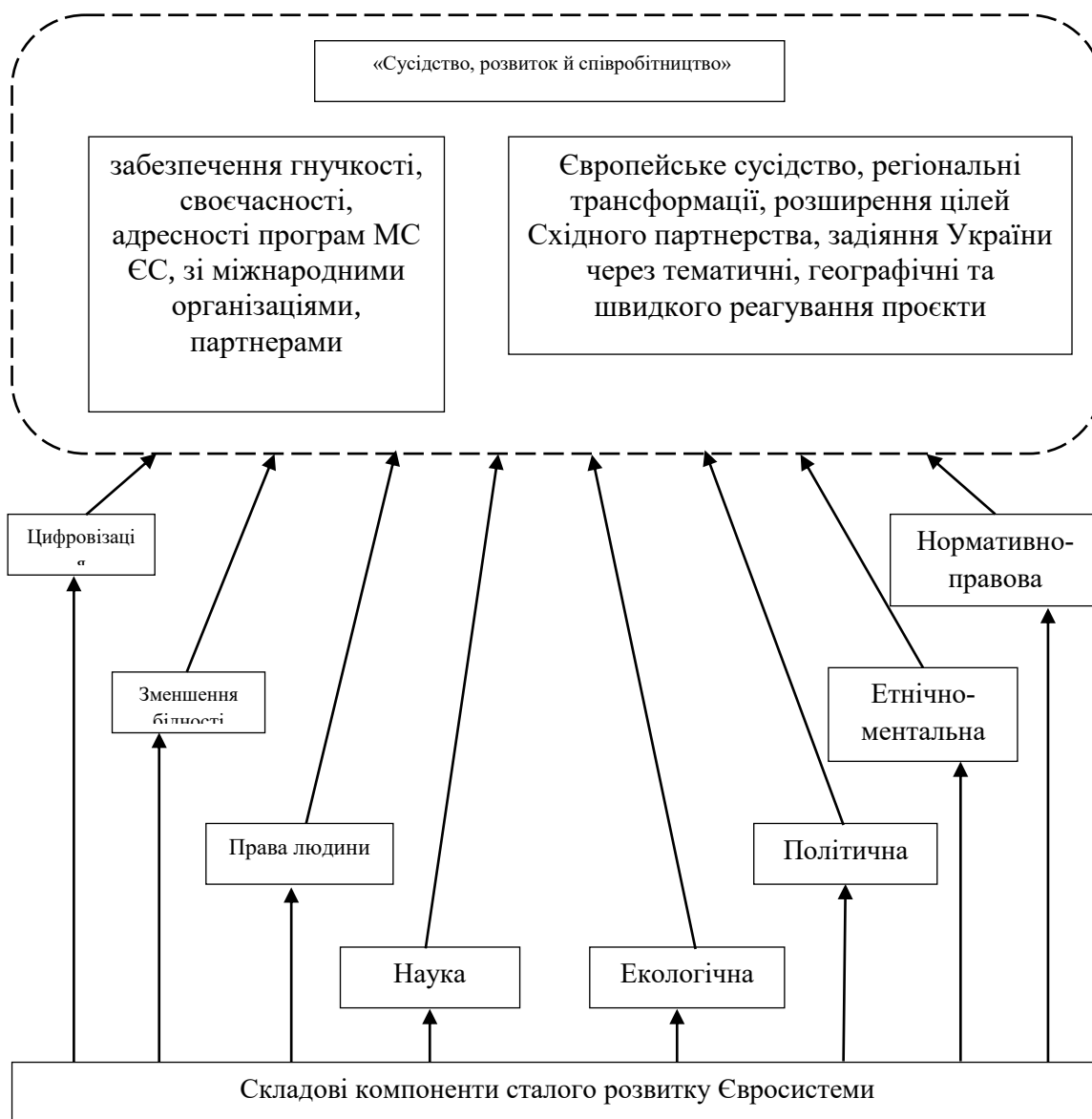

Рис. 3.1. Характеристики та компоненти СР ЄС*

* Розроблено автором самостійно.

В умовах глобальних протистоянь особливої уваги заслуговує фінансування компонентів швидкого реагування для запобігання конфліктам та для масштабування миротворчої діяльності. Європейський Союз намагається постійно вдосконалювати свої структури, механізми та інструменти підтримки стабільності та безпеки (ПСБ). Проєктування стабільності і розбудова безпеки

через операції/місії у сфері безпекової і оборонної політики ЄС під проводом ЄС докорінно відрізняється від військових завдань, які виконують в межах національних кордонів. Збройні сили асоціюють з елементами влади, які в рамках підходу ЄС покликані сприяти зміцненню безпеки в точці розгортання конфліктів. ЄС в попередні роки особливу увагу приділяв миру і безпеці в Африці, зокрема в Малі і Сомалі [27; 28; 29].

Сучасні виклики й загрози безпеці, які потребують своєчасного, адекватного і ефективного реагування потребують створення системи внутрішньої безпеки і розширення співпраці в таких сферах, як операції, логістика, адміністрування і правові питання. ЄС велику увагу приділяє забезпеченню конституційного і демократичного порядку у військовому апараті та зміцненню верховенства права.

Посилення ефективності місцевих збройних сил, реформування їх у модернізований, етнічно збалансований і демократично підзвітний інститут, а також відновлення їхнього авторитету та загального іміджу серед населення є однією із основ безпечного середовища в країні та регіоні [30; 31; 32].

Мандати військових місій ЄС у країнах відрізняються і відображають різні потреби та пріоритети відповідної приймаючої країни, хоча вони схожі в тому, що зосереджуються на виконанні завдань, що пов'язані із „м'якими елементами”, які вимагають терпіння, наполегливості і рішучості, а не з жорсткими заходами.

Подальші виклики для політики Б і О ЄС зумовлені все більшим розмиванням традиційних кордонів між внутрішньою і зовнішньою безпекою. Тому варто враховувати динамічність зв'язків різних між ними для успішної реалізації політики безпеки і оборони ЄС. Це вимагає тіснішої різноманітної співпраці між збройними (військовими) силами і збройними (безпековими) силами. Все частіше деякі держави-члени ЄС мобілізують свої національні збройні сили на допомогу національним силам безпеки, зокрема під час міграційної кризи, інтенсивність якої перевищила можливості сил безпеки. Військова місія ЄС може бути готовою надавати підтримку державі-члену в

випадках масштабування протесних настроїв у підтримку чи проти військових операцій.

З огляду на російсько-українську війну, яка хоча і відбувається за межами ЄС, але має безпосередній вплив на безпеку держав-членів Союзу та їхніх громадян. Тому військова доктрина має бути скерованою не тільки на операції та місії всередині кожної країни-члена, а й допомогти запобігти виникненню конфліктів і криз, сприяти їх врегулюванню, посилити спроможність партнерів і для захисту Союзу (його громадян).

Перспективи подальшого розширення ЄС стосуються і України, яка є країною кандидатом до вступу до ЄС. Міжнародна співпраця та регіональний розвиток важливі для залучення країнами-членами ЄС до своєї сфери впливу України щодо підтримки миротворчих дій, реагуванні на кризи (опортуністична поведінка Угорщини, Словаччини) та для взаємодії з країнами-партнерами. ЄС надає Україні безпрецедентну міжнародну фінансову допомогу для підтримки національної економіки.

Невдовзі після вторгнення проти країни-агресораї було накладено кілька пакетів санкцій, включаючи заморожування майже половини валютних резервів російського центрального банку й виключення кількох російських банків із SWIFT, домінуючої системи обміну фінансовими повідомленнями для транскордонних платежів. Деякі спостерігачі вважають, що ці санкції можуть спонукати країни, які не повністю співпрацюють із США в геополітичному плані, скоротити свої позики до валют країн (зокрема євро), які ввели санкції [12]. Вважаємо, що у даному контексті прослідковується політична доцільність підтримки героїчної України.

В Україні після різкого спаду в воєнному 2022 році економічна активність стабілізується. Тепер бізнес-сектор визнає умови війни, що дозволяє розширювати виробництво. Експорт отримує користь від тісніших торговельних зв'язків із ЄС і зернової ініціативи, яка дозволяла експортувати сільськогосподарську продукцію з заблокованих портів. За прогнозами інфляція

стає поміркованою через зниження цін на продовольство й енергоносії. Проте економіка є залежна від міжнародної різноманітної фінансової допомоги.

Макроекономічна політика має забезпечувати економічну стабільність шляхом уникнення державного дефіциту й інфляції. Структурна політика загалом має бути зосереджена на підтримці стійкості та зміцненні потенціалу реконструкції та відновлення економіки шляхом зміцнення державного нового управління та сприяння перерозподілу робочої сили.

Війна призвела до сильного економічного спаду. Великі трудові та фінансові ресурси спрямовані на військові зусилля. Важливі промислові центри та смуги сільськогосподарських угідь були окуповані. Зростають людські втрати зростають: станом на травень 2023 року, за оцінками ООН, кількість жертв серед цивільного населення становила 24 000 осіб (з яких більше третини були загиблими); одна третина населення була внутрішньо переміщена або виїхала за межі країни. За даними ООН, країну покинули понад 8 млн людей, більшість жінки й діти.

За оцінками провідних експертів, у 2022 році економіка впала на понад 29% [6]. Матеріальні збитки, завдані війною будівлям та інфраструктурі, сягнули майже 150 млрд дол США; виробничі потужності ще більше постраждали через додаткові збої в ланцюжку постачання через припинення цивільних авіарейсів, заблокованих портів та дефіциту електроенергії.

Економічна наука розробила методологічні підходи до реалізації структурної політики, яка є вирішальною для досягнення СР. Реформування має бути спрямоване на усунення бар'єрів економічного росту. Політика скеровується на заохочення економічних інновацій, зміцнення бізнес-середовища для динамічнішого залучення інвестицій, збільшення витрат на наукові дослідження. Це сприятиме посиленню конкуренції і підвищенню продуктивності.

Стратегічно важливим є доступ до нових технологій, що сприятиме підвищенню ефективності та реалізації тактики "зеленого" переходу. Галузева

політика – спрямована на досягнення мережових зовнішніх ефектів, збільшення витрат на дослідження і оптимізацію тарифів.

Структурна політика – скоординованою з Європейською доктриною „відновлення ринкових економік”, сприяти посиленню економічної стійкості і підготувати Україну до реконструкції та відновлення. Стратегії відновлення та реконструкції передбачає антикорупційні заходи. Ефективна реконструкція економіки потребує зміцнення управління новими державними інвестиціями, включаючи пріоритетність рентабельних інфраструктурних інвестиційних проєктів. Подальші зусилля з підняття економіки на вищий шлях післявоєнного зростання повинні включати покращення конкуренції на товарному ринку для залучення приватних інвестицій. Заходи з підвищення мобільності нової робочої сили сприятимуть переходу до нових місць праці.

Згідно Угоді про асоціацію/поглиблену ЗВТ Україна поступово наближає свою політику до орієнтованої на стабільної політики ЕВС [19]. Виділимо деякі основні положення з Правил ЄС для адаптивності України:

- вимоги незалежності ЦБ і заборона прямого фінансування цими банками державного сектору;

- держави-члени ЄС координують свою економічну політику та підпорядковуються фіскальному, економічному та фінансовому нагляду;

- принцип вільного руху товарів запобігає створенню бар’єрів для розширення торгівлі. Укладення договору оцінки відповідності та приймання промислової продукції (АСАА) у певних секторах дає змогу Україні участі у єдиному ринку деяких категорій непродовольчих товарів;

- у ЄС капітал та інвестиції мають можливість необмежено рухатися за єдиними правилами. Відповідно до дорожньої карти валютної лібералізації, розробленої спільно з експертами з МВФ, НБУ вживає заходи для переходу до режиму руху капіталу з урахуванням темпів покращення макроекономічних умов в Україні.

Підсумовуючи зазначимо, що постійні економічні діалоги між представниками України й ЄС є корисними для узгодження позицій та моніторингу прогресу щодо *acquis* ЄС.

Висновки до розділу 3

Політика економічної інтеграції визначає розширення економіко-соціальних зв'язків і нових форм комунікативно-доцільних відносин. Економічна вага єдиного ринку ЄС продовжуватиме надавати йому глобального геополітичного впливу на торгівлю, технологічне регулювання, санкції, екологічну та інвестиційну політику.

Визначено, що економічна інтеграція тісно пов'язана з фінансовою інтеграцією, процесом, у ході якого фінансові ринки країн ЄС стають більш тісно пов'язаними між собою. Цей процес позитивно впливає на підвищення ефективності розподілу капіталу, а також прискорює рух капіталу між країнами.

Для розширення економічної конвергенції країн ЄС пріоритетними напрямками фінансування мають стати освіта, вирішення демографічних проблем, інфраструктура, боротьба із зміни клімату. З'ясовано, що цьому мають сприяти: скорочення дефіцитів за сприяння координації монетарної і фіскальної політики щодо подолання інфляції; відновлення (збереження) фіскальних буферів і захист критичних потреб у видатках; усунення неефективних видатків і доходів.

Масштабний розиток інформаційних технологій, технологічних інновацій, методів цифрового маркетингу посилюють інформаційний вплив на громадян ЄС. Використання штучного інтелекту, проведення когнітивних маніпуляцій, а також суспільна поляризація можуть посилювати недовіру суспільства до політичних інститутів, впливати на діяльність урядів.

Аргументовано, що в ЄС буде зростати поляризація за етнічними, релігійними та ідеологічними ознаками, оскільки політичні лідери та добре організовані групи висувають широкий спектр широких цілей і підходів, що перетинаються з економічними, управлінськими, соціальними, ідентичними та міжнародними проблемами. Варто зауважити, що у деяких країнах така

поляризація може посилити політичну дисфункцію, підвищить ризики політичної нестабільності.

В умовах цифровізації торговельні угоди допомагають зменшити цифровий розрив з точки зору інфраструктури, сприяють змінам у сфері телекомунікацій як апаратного, так і програмного забезпечення. Важливо відстежувати вплив торговельних угод і міжнародних кордонів на регіональний розвиток. Емпіричні дослідження щорічної панелі районів з урахуванням різної близькості районів до міжнародного кордону та застосування угоди про торговельні послуги Mercosur засвідчують, що наявність кордону має значний вплив на економічне зростання прикордонних районів і зменшують субнаціональні диспропорції.

Світова організація торгівлі має враховувати економічні пріоритети ЄС і застосовувати у багатосторонній торговій системі необхідно застосовувати точні правила для попередження блокування другої інстанції системи врегулювання суперечок в СОТ; принцип консенсусу має гарантувати повну одностайність і баланс між інтересами держав-членів, незалежно від їхнього розміру чи потужності експорту.

Встановлено, що прийняття рішень членами СОТ стає все більш політизованими на переговорах, тому доцільно визначити чіткі критерії, щоб попередити диференційоване ставлення до окремих членів. Цьому сприятиме використання цифрових технологій в міжнародній торгівлі для розвитку глобальної передачі даних для координації операцій у глобальних ланцюгах створення вартості, для здійснення торговельної діяльності і надання послуг, а також обміну торговельною інформацією між учасниками ланцюгів поставок.

Кожна держава-учасник ЄС координує свою діяльність та компетенції для уникнення підтримки розрізнених ініціатив зі схожою метою або з „низьким впливом”. В умовах глобальних протистоянь особливої уваги заслуговує фінансування компонентів швидкого реагування для запобігання конфліктам та для масштабування миротворчої діяльності. Визначено, що сучасні виклики і загрози безпеці, які потребують своєчасного, адекватного і ефективного

реагування потребують створення системи внутрішньої безпеки і розширення співпраці в таких сферах, як операції, логістика, адміністрування і правові питання. Одночасно ЄС велику увагу приділяє забезпеченню конституційного і демократичного порядку у військовому апараті та зміцненню верховенства права.

ВИСНОВКИ

1. Європа відіграє важливу роль у розвитку глобалізації, а глобалізація змінила структуру європейської економіки і прискорила політичні, економічні та інституційні процеси. Європейський Союз відіграє важливу роль в зміні структури і інтегрованості європейської економіки. Побудова регіональних інтегрованих мереж дає змогу багатонаціональним компаніям скористатися перевагами місцевої диференціації поставок, вільної внутрішньо фірмової торгівлі та нижчого транскордонного обміну витрати на координацію. Великий ринок ЄС і тривале лідерство в міжнародних відносинах дають змогу ЄС зберігати значний вплив протягом останніх десятиліть.

2. У світовій економіці глобалізація пройшла два етапи: від гіперглобалізації до сповільненої глобалізації. Першою фазою був сплеск інтеграції (з 1990-х до 2008 року) – явище було названо „гіперглобалізацією” і в цей період спостерігалось різке падіння вартості ІКТ та швидке розширення міжнародного розподілу продукції. Друга фаза почалася після кризи (2007-2011 роки) і з того часу темпи глобалізації помітно сповільнилися, почалася фаза „повільної” глобалізації, яка пов’язана з активізацією протекціоністської політики на політичних платформах по всьому світу.

3. Сучасні проблеми фрагментації ринків впливають на розвиток країн Європейського Союзу: геополітично відбувається становлення багатопольного, регіонального та поляризованого; демографічно зростає середній вік населення; у технологічному контексті світ рухається до насичення технічними інноваціям та зростаючої ролі наскрізних технологій (штучного інтелекту); десятиліттями нехтування навколишнім середовищем потребує надання пріоритетів клімату, відновлюваним джерелам, що призведе до конкуренції за ресурси, необхідні для створення зелених технологій; швидке економічне зростання зумовлює зростання боргових зобов’язань, що потребуватиме застосування нових фінансових інструментів зменшення боргових навантажень.

4. Перегрупування геополітичних пріоритетів у Європі відбувається після початку широкомасштабної війни в Україні. Це також вплинуло на реалізацію

флагманського проєкту німецького уряду, пов'язаного зі структурною реформою Європейського Союзу в напрямку федералізму. З урахуванням реалій розглянуто вплив мілітаризованих конфліктів на торгівлю. Різноманітні специфікації впливають на потенційні гетерогенні зв'язки між країнами і на часову залежність конфлікту. Сучасні теорії досліджують миротворчий ефект демократії та згубний вплив мілітаризованих конфліктів, зокрема на торгівлю. Загалом помилковим є припущення, що мілітаризовані конфлікти відбуваються незалежно в часі, оскільки історичні аспекти свідчать про часові межі цих конфліктів.

5. Сучасні політико-економічні виміри розвитку ЄС як інтеграційного об'єднання потребують відповідного методологічного концепту підтримки тіснішої економічної інтеграції та сталого розвитку. Встановлено, що при дослідженні стабільності розвитку ЄС не можна абстрагуватися від питання впливу відкритості торгівлі та фінансів на економічний розвиток. При дослідженні фінансів у більшості випадків використовують простий вимір фінансів: відношення кредитів до ВВП, капіталізацію фінансового ринку. Проте застосування сучасної методики МВФ дає змогу використовувати новий підхід, який охоплює три виміри фінансового розвитку ЄС: ефективність, глибину та доступ.

6. Аргументовано, що ефекти від фінансових реформ в ЄС залежать від багатьох супутніх факторів, зокрема від покращення доступу до фінансових послуг, рівня державних видатків та якості інституцій. Реформи посилюють потребу в фінансовій інтеграції країн, що дає змогу об'єднувати фінансовий капітал і ризики від надлишкових ресурсів у різних країнах і заповнювати прогалину між наявним і необхідним фінансовим капіталом для стимулювання інвестицій та продуктивності. У політичному контексті зменшення нерівності доходів через фінансові реформи потребує від урядів ЄС послідовності і потенційної взаємодоповнюваності заходів. З урахуванням бізнес-циклів, то запровадження фінансових реформ у періоди відносно повільнішого економічного зростання є більш корисним для країн, що розвиваються.

7. Макроекономічна ситуація в ЄС потребує відновлення сталого зростання. Встановлено, що у розрізі складових ВВП саме приватне споживання забезпечує економічне зростання ЄС. Узагальнено передумови для економічного зростання: відносно великий обсяг накопичених заощаджень населення; певний внесок роблять витрати людей, які тікають від війни в Україні. Виділено основні причини виникнення ризиків, які негативно вплинуть на економічне зростання ЄС: недостатній рівень ресурсів через обмеження щодо збільшення бюджету; недотримання фінансових вимог щодо законності та регулярності платежів; вплив зовнішніх економічних та політичних ситуацій (війна, інфляція, перебої в ланцюгах постачання); випадки порушень або недотримання правил захисту даних, кібербезпеки.

8. ЄС для розвитку міжнародної торгівлі та інвестування потребує співпраці з країнами-партнерами, які поділяють цінності Союзу і спроможні проводити послідовну політику для досягнення загальних цілей та встановленого ефективного режиму торговельної політики, який узгоджує Європейська комісія та Європейський парламент. В ЄС реалізують Спільну торговельну політику, тому торговельні нормативні документи разом із економічними параметрами формують роль ЄС у міжнародній торгівлі та його економічний інтерес до підтримки стабільного порядку, заснованого на торговельних правилах. У перспективі програма Інвестиції та ініціатива підключення на основі доступності, рівності та життєздатності має сприяти подальшому посиленню ЄС Партнерства з державами-партнерами, зокрема державами АСЕАН.

9. Визначено, що в ЄС особливу увагу приділяють зміцненню євро. Для підтримання міжнародного статусу євро важливу роль відіграє розвиток ЕВС (EMU), який включає ринки капіталу. Євросистема визнає, що подальша європейська економічна та фінансова інтеграція матиме ключове значення для підвищення стійкості міжнародної ролі євро в фрагментованій світовій економіці. ЄЦБ стежить за розвитком подій і регулярно публікує інформацію про міжнародну роль євро. Емпіричні дослідження свідчать про те, що актуалізується уявлення про детермінанти вибору валюти під час транскордонного банківського

кредитування, включаючи двосторонню відстань („гравітаційні ефекти”), показники зв’язків із країнами-емітентами через фінанси, торгівлю та використання валют транспортних засобів для виставлення рахунків.

10. Фінансова інтеграція ЄС зробила економіки більш залежними від подій за кордоном, оскільки підвищилась інтенсивність торгівлі та збільшилися транскордонні активи і зобов’язання; змінилися канали і мережі передачі зовнішніх шоків і макроекономічної політики; зросли виклики для міжнародної та внутрішньої політики, оскільки у інтеграційних об’єднаннях політичний вибір впливає на інші економіки сильніше. Емпіричні дослідження підтвердили, що регіональна фінансова інтеграція зменшує відтік капіталу, а для підвищення привабливості регіональних фінансових послуг доцільно удосконалювати стандартизацією банківського та фінансового регулювання.

11. Світова організація торгівлі сприяє відкриттю ринків і створенню справедливих правил торгівлі між країнами. Лібералізація торгівлі, ефективність торговельних угод, традиції торговельного обміну по регіонах ЄС вказують на те, що торгівля залежить від торговельної взаємодоповнюваності, регіональних прямих іноземних інвестицій. Ефективність вільної торгівлі по країнам можна підтверджувати мережевим аналізом, який демонструє симбіоз між торговельними та інвестиційними потоками в регіоні. Відповідно гравітаційна модель для регіонального імпорту регресує як на політичні, так і на ринкові показники, вказуючи на те, що торгівля залежить від сприяння торгівлі, узгодження технічних різноманітних бар’єрів в торгівлі, антидемпінгових заходів та інтелектуальної власності.

12. Подальші виклики для політики безпеки і оборони ЄС зумовлені все більшим розмиванням традиційних кордонів між внутрішньою і зовнішньою безпекою, тому варто враховувати динамічність зв’язків між державами-учасниками ЄС для успішної реалізації політики безпеки і оборони ЄС. Перспективи подальшого розширення ЄС стосуються і України, яка є країною кандидатом на вступ до Союзу. Згідно Угоді про асоціацію/поглиблену всеосяжну зону вільної торгівлі Україна поступово наближає свою політику до

орієнтованої на стабільної політики ЄС. Пріоритетами для адаптивності України є такі: вимоги незалежності центральних банків і заборона прямого фінансування цими банками державного сектору; координація економічної політики та підпорядкування фіскальному, економічному та фінансовому нагляду; визнання принципів вільного руху товарів. Дотримання дорожньої карти валютної лібералізації дає змогу Україні поетапно переходити до режиму вільного руху капіталу з урахуванням темпів покращення макроекономічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A European Green Deal. URL: ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.
2. Abubakar Abdullahi, Saifuzzaman Ibrahim, Law Siong Hook, Wan Azman Saimi Wan Ngah. Impact of Financial Integration on Economic Development: A Dynamic Panel Quantile Regression Analysis. *Journal of Economic Integration*. 2023, Vol. 38, No. 4, December. pp. 628-645.
3. Alejandro Ayuso-Diaz, Antonio G. Gomez-Plana. More Integrated than Ever? Long-Term Market and Policy Drivers of Intra-Asian Trade. *Journal of Economic Integration*. 2023. March. 38(1). pp. 32-58. DOI: <https://doi.org/10.11130/jei.2023.38.1.32>.
4. Alin Andries, Simona Nistor. Systemic Risk and Foreign Currency Positions of Banks: Evidence from Emerging Europe. URL: https://econpapers.repec.org/article/meseaeuec/v_3a56_3ay_3a2018_3ai_3a5_3ap_3a382-421.htm.
5. Amelie Barbier-Gauchard, Thierry Betti, Theo Metz. Fiscal multipliers, public debt anchor and government credibility in a behavioural macroeconomic model. Working papers, INFER. 2023. 42 p.
6. Anderson J., Tagliapietra S., Wolff G. B. (2020). Rebooting Europe: A framework for a post COVID-19 economic recovery. Bruegel. URL: <http://www.jstor.org/stable/resrep28618>.
7. Anna P. Malinowska. Corporate profits and investment in light of institutional and stock market turmoil: new evidence from the Warsaw Stock Exchange. *Journal of economic issues*. Abingdon, Oxon : Routledge, Taylor & Francis. 2021. Vol. 55.1. pp. 14-37.
8. Anna P. Malinowska. Twenty-Five Years of Polish Equity Market Performance: The Questionable Force Shaping Economic Property Rights Institutions. *Eastern European Economics*. 2023. Vol. 61. Issue 6. <https://doi.org/10.1080/00128775.2023.2281456>.

9. Antonio Afonso, Ludger Schuknecht, Vito Tanzi. Public Sector Efficiency Evidence for New EU Member States and Emerging Markets. Working Paper Series No. 581 / 2006. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp581.pdf>.
10. ASEAN Statistical Yearbook. 2022. ASEAN Secretariat, December 2022. URL: https://www.aseanstats.org/wp-content/uploads/2023/04/ASYB_2022_423.p.
11. Bai L., Jingyi D., Ostic D., HuaChen Yu. How Does Green Credit Promote Carbon Reduction? A Mediated Model. *Frontiers in Environmental Science*. 2022. Vol. 10. URL: doi.org/10.3389/fenvs.2022.878060.
12. Becquey P., Clerc P. Definition of impact finance. Paris financial centre impact task force. 2021. URL: institutdelafinancedurable.com/app/uploads/2021/10/Finance-for-Tomorrow-Definition-of-Impact-Finance-September-2021.pdf.
13. Beijnen C. Size Matters: Economies of Scale in European Payment Processing. *Journal of Banking & Finance*. 2009. Vol. 33(2). pp. 203-210.
14. Bhandari M. P. Sustainable Development: Is This Paradigm the Remedy of All Challenges? Does Its Goals Capture the Essence of Real Development and Sustainability? With Reference to Discourses, Creativeness, Boundaries and Institutional Architecture. *SocioEconomic Challenges*. 2019. Vol. 3, Iss. 4. P. 97–128. URL: [doi.org/10.21272/sec.3\(4\).97-128.2019](https://doi.org/10.21272/sec.3(4).97-128.2019).
15. Bolton P., Despres M., Pereira da Silva L. A., Samama F., Svartzman R. The green swan. Central banking and financial stability in the age of climate change. Bank for International Settlements, 2020. URL: www.bis.org/publ/othp31.pdf.
16. Cecilia Ciocirlan, Mihai Nițoi. Geopolitical Risk and Contagion: Evidence from European Stock Markets During the Ukrainian Crisis. *Eastern European Economics*. 2023. Vol. 61, Issue 6. pp. 615-647.
17. Celestin Balla Mekongo, Henri Atangana Ondoa, Guy Albert Kenkouo. Reducing Capital Flight in Africa: Does Regional Financial Integration Matter? *Journal of Economic Integration*. 2023. June. 38(2). pp. 186-218. DOI: <https://doi.org/10.11130/jei.2023.38.2.186>.

18. Claeys G., Tagliapietra S., Zachmann G. How to make the European Green Deal work. Policy Contribution. 2019. No. 14. 21 p.
19. Clark T. E., Huber F. Koop, G. Marcellino M., Pfahrhofer M. Tail Forecasting with Multivariate Bayesian Additive Regression Trees. *International Economic Review*, 2023. Vol. 64(3), pp. 979-1022.
20. Commission Staff Working Document. Analytical Report. URL:https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf.
21. Coordinated Annual Review on Defence (CARD). In European External Action Service, 2021. URL:https://www.eeas.europa.eu/eeas/coordinated-annual-review-defence-card_en.
22. Cristina Badarau, Aneta Chodakowska, Kamilla Marchewka-Bartkowiak, Dimitrios Paparas. New strategies for sustainable growth in European Economies. *Eastern European Economics*. 2023. Vol. 61. Issue 4. pp. 311-317.
23. CSDP Structure, Instruments and Agencies. In European External Action Service, 2022. URL:https://www.eeas.europa.eu/eeas/csdp-structure-instruments-and-agencies_en.
24. Czezeli V., et al. (2021). Economic Exposure and Crisis Resilience in Exogenous Shock: The Short-Term Economic Impact of the Covid-19 Pandemic in the EU. *Public Finance Quarterly*, 65(3), 321-347.
25. De Calonje I., De la Orden R. Sustainability-Linked Finance – Mobilizing Capital for Sustainability in Emerging Markets. *EM Compass*. 2022. Vol. 110. 8 p.
26. Digital infrastructure enabling global data transmission. URL:https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e.
27. EBA Sustainable Development Index 2022 / EBA. 2023. URL:eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/01/Sustainability-Index-2022-eng-version-for-December-29.pdf.
28. EBRD projects: the financing process / European Bank for Reconstruction and Development. URL: www.ebrd.com/work-with-us/project-finance/funding-process.html%20.

29. Economics of the public sector / Joseph E. Stiglitz. – 3rd ed.
URL:https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/5663433/mod_resource/content/1/Stiglitz-Economics-of-the-Public-Sector%281%29.pdf.
30. Edward L. Glaeser. Does Economic Inequality Cause Crises?
URL:<https://archive.nytimes.com/economix.blogs.nytimes.com/2010/12/14/does-economic-inequality-cause-crises/>.
31. Ekin Ayşe Özşuca. Firm Survival in Times of Crisis: Do Innovation and Financing Constraints Matter? Insights from the COVID-19 Pandemic. *Eastern European Economics*. 2023. Vol. 61. Issue 5. pp. 421-456.
32. El Amri A., Boutti R., Rodhain F. Sustainable Finance at the time of Institutions: Performativity through the lens of Responsible Management in Morocco. *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2020. Vol. 4, Iss. 2. P. 52–64. URL: [doi.org/10.21272/fmir.4\(2\).52-64.2020](https://doi.org/10.21272/fmir.4(2).52-64.2020).
33. Eleonora Cavallaro, Ilaria Villani. Financial asymmetries, risk sharing and growth in the EU. Working papers, INFER. 2023. 43 p. URL:<https://infer-research.eu/publication-category/working-papers/>.
34. EU-AU Partnership for Peace, Security and Governance. In *European External Action Service*, 2022. URL:https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-au-partnership-peace-security-and-governance_en.
35. EU-Lieferkettenrichtlinie – Start des Trilogs.
URL:<https://bdi.eu/artikel/news/eu-lieferkettenrichtlinie-start-des-trilogs>.
36. Europas Platz in der Welt – Strategische Offenheit & europäische Autonomie. URL:<https://bdi.eu/artikel/news/europas-platz-in-der-welt-strategische-offenheit-europaeische-autonomie>.
37. European Systemic Risk Board (ESRB). Recommendation on Vulnerabilities in the Commercial Real Estate Sector in the European Economic Area. Frankfurt, 2023.

38. European Union Military Committee. In European External Action Service, 2022. URL:https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-union-military-committee-general-robert-brieger-represents-european-union-halifax_en.

39. Giannone D., Lenza M., Reichlin L. Money, Credit, Monetary Policy, and the Business Cycle in the Euro Area: What Has Changed Since the Crisis? *International Journal of Central Banking*. 2019. Vol. 15(5), pp. 137-173.

40. Global Trends 2040. URL:[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694414/IPOL_BRI\(2021\)694414_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694414/IPOL_BRI(2021)694414_EN.pdf).

41. Globale Trends bis 2030: Kann die EU die anstehenden Herausforderungen bewältigen? URL:<https://espas.eu/files//generated/document/en/espas-report-2015de.pdf>.

42. Goel R., Gautam D., Natalucci F. Sustainable Finance in Emerging Markets: Evolution, Challenges, Policy Priorities. *IMF Working Paper*. 2022. No. 182. 29 p. URL: doi.org/10.5089/9798400218101.001.

43. Goodhart C. Should Central Banks abandon single point forecasts? *VoxEU* 29 August 2023. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/should-central-banks-abandon-single-point-forecasts>.

44. Guide on climate-related and environmental risks / European Central Bank. 2020. URL: www.bankingsupervision.europa.eu/legalframework/publiccons/pdf/climate-related_risks/ssm.202005_draft_guide_on_climate-related_and_environmental_risks.en.pdf.

45. Hafermayer W. Venture philanthropy: approach, features, and challenges. *Trusts & Trustees*. 2013. Vol. 19, Iss. 6. P. 535–541. URL: doi.org/10.1093/tandt/ttt084.

46. Hendrik Spruyt, Lucy Lyons. The development of the European Union. *Columbia International Retrieved from Affairs Online*. Arizona State University. URL:https://www.files.ethz.ch/isn/6842/doc_6844_290_en.pdf.

47. Herausforderungen der WTO und Ideen für eine Reform. URL: <https://bdi.eu/artikel/news/herausforderungen-der-wto-und-ideen-fuer-eine-reform>.
48. Hilbrich S. What is Social Finance? Definitions by Market Participants, the EU Taxonomy for Sustainable Activities, and Implications for Development Policy. German Development Institute Discussion Paper. 2021. No. 29. 27 p. URL: www.idos-research.de/uploads/media/DP__29.2021.pdf.
49. Inclusive business at IFC / International Finance Corporation. URL: www.ifc.org/en/what-we-do/sector-expertise/inclusive-business.
50. Integrovaný národný energetický a klimatický plan na roky 2021 – 2030. URL: <https://www.mhsr.sk/uploads/files/zsrwR58V.pdf>.
51. International Finance Corporation. URL: www.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home.
52. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/ru/Whats-New>.
53. International Network for Economic Research. URL: <https://infer-research.eu/>.
54. Isil Erem Ceylan, Fatih Ceylan. Symmetric and Asymmetric Effects of Exchange Rate Changes on Stock Prices in Fragile Five Economies: Analysis of the Global Crisis and Pandemic Period. Journal of Economic Integration. 2023, Vol. 38, No. 4, December. pp. 646-669.
55. Jak unieść ambicje Polski? U progu nowej ery. URL: https://www.mckinsey.com/pl/~/_media/mckinsey/locations/europe%20and%20middle%20east/polska/raporty/jak%20unieśc%20ambicje%20polski%20u%20progu%20nowej%20ery/20230509_forbes-2023-report_final.pdf.
56. Jana Simakova. Asymmetric Effects of Exchange Rate Changes on Foreign Trade of the Czech Republic. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00128775.2018.1487767>.

57. Jarocinski M., Karadi P. Deconstructing Monetary Policy Surprises – The Role of Information Shocks. *American Economic Journal: Macroeconomics*. 2020. Vol. 12(2), pp. 1-43.

58. Jens Eisenschmidt, Danielle Kedan, Martin Schmitz. Euro area monetary policy and TARGET balances: A trilogy. URL:<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261560623002012>.

59. Joao Tovar Jalles, Georgios Karras. Pandemics and Trade in the 21st Century: Evidence from five Pre-Covid Pandemics. *Open Economies Review*. 2023. Vol. 34. Issue 5. pp. 895–918.

60. Kotz M., Kuik F., Lis E., Nickel C. The impact of global warming on inflation: averages, seasonality and extremes. Working Paper Series. 2023, No 2821, ECB, May.

61. Koundouri P., Sachs J. (2021). From strategic priorities to sector-specific policies: Designing and Implementing Country-Specific Recovery and Resilience Plans. In E. Crete F. Laird, C. Maddox, E. High, & J. Bartles (Eds.), *Transformations for the Joint Implementation of Agenda 2030 for Sustainable Development and the European Green Deal: A Green and Digital, Job-Based and Inclusive Recovery from the COVID-19 Pandemic* (pp. 98–106). Sustainable Development Solutions Network. URL:<http://www.jstor.org/stable/resrep29196.11>.

62. Kwamivi Mawuli Gomado. Distributional Effects of Structural Reforms in Developing Countries: Evidence from Financial Liberalization. *Open Economies Review*. 2023. Vol. 34. Issue 5.

63. Kyeongbae Kim. Trade and Peace Revisited. *Journal of Economic Integration*. 2023, Vol. 38, No. 4, December. pp. 529-544.

64. Leska, D., The current economic and debt crisis in eurozone and crisis of grand theories of European integration. *Human Affairs*, (2013) vol. 23, no. 3, page 429-442.
URL:<http://search.proquest.com/docview/1670302351/8041920B75914324PQ/60?accountid=1720>.

65. Lewicki G. (2021). Meet the Three Seas Initiative: the crucial international project you probably know little about, Notes From Poland, 8.01. URL:<https://notesfrompoland.com/2021/01/08/meet-the-three-seas-initiative-the-crucial-international-project-you-probably-know-little-about/>.

66. Lewicki G. (2023), Europejska Wspólnota Polityczna. Geopolityka, cywilizacja i francuski pomysł na przyszłość Unii Europejskiej, Policy Paper nr 2, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa. 30 p.

67. Lizza Bomassi. Reimagining EU-ASEAN Relations: Challenges and Opportunities. URL:https://camegieendowment.org/files/Reimagining_EU-ASEAN_Relations_Challenges_and_Opportunities.pdf.

68. Machyriak, J., Adamkovičová, B., Guľan, D. (2020). Changes in economic structure and their impact on socioeconomic development of rural regions. In Čemohorská, L., Kopáčeková, H. Beresecká, J. (ed.), Public administration 2020 : Proceedings of the 13th international scientific conference : Three decades of challenges, reforms, and uncertain results : three decades of challenges, reforms, and uncertain results. Pardubice : Univerzita Pardubice, 65-77.

69. Matteo Ciccarelli, Fridenike Kuik, Catalina Martinez Hernandez. The outlook is mixed: the asymmetric effects of weather shocks on inflation. URL:<https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-research/resbull/2023/html/ecb.rb231010~d34f3708ac.en.html>.

70. Michele Lenza, Ines Moutachaker, Joan Paredes. Forecasting euro area inflation with machine learning models. URL:<https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-research/resbull/2023/html/ecb.rb231017~b910853393.en.html>.

71. Miller M. Financial Infrastructure. Building Access Through Transparent and Stable Financial Systems . World Bank and International Finance Corporation. 2009. URL:<http://siteresources.worldbank.org/FINANCIALSECTOR/Resources/282044-1252596846652/FinancialInfrastructureReport.pdf>.

72. Narcis Eduard Mitu, Cristian Valeriu Stanciu. Public Sector Performance and Public Sector Efficiency: An Analysis for CEE Countries. *Eastern European Economics*. 2023. Vol. 61. Issue 6. pp. 700-722.

73. Narodna strategia vyskumu, vyvoja a inovacii 2030. URL:https://vaia.gov.sk/wp-content/uploads/2023/05/01_Narodna-strategia-vyskumu-vyvoja-a-inovacii_vlastny-material_V2.pdf.

74. Nazarena Delicia Maffini, Fernando Antonio Ignacio Gonzalez. International Borders, Integration and Economic Development: Evidence from Argentina. *Journal of Economic Integration*. 2023. December. 38(4). pp. 545-570. DOI: <https://doi.org/10.11130/jei.2023.38.4.545>.

75. Nicholls A. Sustainable Finance: A Primer and Recent Developments. 2021. URL: www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/691951/ado2021bp-sustainable-finance.pdf.

76. Noyan O. (2021). German government will push for a European federation, Euractiv, 26.11. URL:https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/german-government-will-push-for-a-european-federation.

77. Ochilov Shokhrukh, Kasimov Ikboljon, Xaldarov Zamon. The Role of Economic Freedom in the Relationship between Foreign Direct Investment and Economic Growth: Evidence from Former Socialist Countries. *Journal of Economic Integration*. 2023. June. 38(2). pp. 322-334. DOI: <https://doi.org/10.11130/jei.2023.38.2.322>.

78. OECD Economic Outlook, Volume 2023 Issue 1. URL:<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/ce188438>.

79. Pawel Kawa, Marta Wajda-Lichy, Kamil Fijorek, Sabina Denkowska. Do Finance and Trade Foster Economic Growth in the New EU Member States: Granger Panel Bootstrap Causality Approach. URL: <https://ideas.repec.org/a/mes/eaueuc/v58y2020i6p458-477.html>.

80. Pollet M., Moussu N. (2021). France welcomes Germany's new 'pro-European' coalition agreement, Euractiv, 29.11.

URL:<https://www.euractiv.com/section/future-eu/news/france-welcomes-germanys-new-pro-european-coalition-agreement>.

81. Products and services / European Bank for Reconstruction and Development.

URL: www.ebrd.com/who-we-are/our-donors.html.

82. Puneet Arora, Alberto Chong, Carla Srebot. Systemic Financial Crises and Income Inequality in OECD Countries. *Open Economies Review*. 2023. Vol. 34. Issue 5.

83. Qu H., Osili U. Beyond Grantmaking: An Investigation of Program-Related Investments by US Foundations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 2016. Vol. 46, Iss. 2. P. 305–329. URL: doi.org/10.1177/0899764016654281.

84. Recent Trends in Global Value Chains.

URL:https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/04_gvc_ch1_dev_report_2021_e.pdf.

85. Roberta Capello, Ugo Fratesi, Laura Resmini. Globalization and Regional Growth in Europe. *Universita degli Studi di Milano-Bicocca*. DOI:10.1007/978-3-642-19251-19251-

7. URL:https://www.researchgate.net/publication/316799337_Globalization_and_Regional_Growth_in_Europe.

86. Sectors and topics / European Bank for Reconstruction and Development.

URL: www.ebrd.com/what-we-do/sectors-and-topics.html.

87. Sena Kimm Gnanngnon. Effects of the Tax Transition Reform on the Real Exchange Rate through the Trade Openness Channel in Developing Countries. *Journal of Economic Integration*. 2023. March. 38(1). pp. 115-146. DOI: <https://doi.org/10.11130/jei.2023.38.1.115>.

88. Sokolova T., Sushchenko O., Schwarze R. Roadmap for a Green Financial Policy in Ukraine under the EU Association Agreement. *UFZ Discussion Papers*. Helmholtz-Zentrum für Umweltforschung GmbH. 2019. No. 6. 93 p. URL: www.ufz.de/export/data/global/232525_DP_2019_06_Sokolova_etal.pdf.

89. Steve Woolcock. The Role of the European Union in the International Trade and Investment Order. Institute for International Trade. Discussion Paper No. 2019-02. May 2019. 20 p.

90. Take Action for the Sustainable Development Goals / UNDP. URL: www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/.

91. The EU's Generalised Scheme of Preferences (GSP) [Electronic resource]. URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/august/tradoc_153732.pdf.

92. The European Union and the African Union - Peace & Security. In European External Action Service, 2021. URL: https://www.eeas.europa.eu/african-union/european-union-and-african-union-peace-security_en?s=43.

93. The European Union Military Staff (EUMS). In European External Action Service, 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-union-military-staff-eums_en.

94. The history of the euro, European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/euro/history-euro/history-euro_en.

95. The integration of the European Development Funds into the MFF 2021-2027. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694414/IPOL_BRI\(2021\)694414_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694414/IPOL_BRI(2021)694414_EN.pdf).

96. The international role of the euro, June 2023. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/ire/html/ecb.ire202306~d334007ede.en.html#toc2>.

97. The international role of the euro. European Central Bank. May 2023.

98. The international role of the euro. June 2023. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/ire/html/ecb.ire202306~d334007ede.en.html>.

99. The Social Bond Principles / ICMA. 2020. URL: www.icmagroup.org/assets/documents/Regulatory/Green-Bonds/June-2020/Social-Bond-PrinciplesJune-2020-090620.pdf.

100. The war could not discourage businesses from the principles of sustainable development – EBA study / EBA. 2023. January 5. URL: eba.com.ua/en/vijna-ne-zmusyla-biznes-vidmovyty-svid-pryntsyviv-stalogo-rozvytku-doslidzhennya-eva/.

101. Trade and Development in a nutshell [Electronic resource]. URL: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/development/>.

102. Tulai O. I., Alekseyenko L. M. Management of education in the conditions of internationalization communicability of state values / Education, science, research during martial law : Collective monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. pp. 126-146.

103. Tulai O., Alekseyenko L. Digital technologies in the formation of a safe environment for innovation in a globalized economy. Економіка, фінанси, банківська справа та освіта: сучасні виклики та інновації: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 6-7 квіт. 2023 р.). Одеса: ОНУ, 2023. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16813934995586.pdf>.

104. Tulai Oksana, Alekseyenko Lyudmyla. Current Trends of Business Administration of Construction in the Context of Stabilization of the Global Economy. Підприємництво та торгівля: сучасний стан і перспективи розвитку: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 18-19 трав. 2023 р.) / відп. ред. О. М. Полінкевич, О. М. Завадська. Електрон. дані. Луцьк: ВІП ЛНТУ, 2023. 228 с. С. 94–96.

105. Valerie Mignon, Jamel Saadaoui. How political tensions and geopolitical risks impact oil prices? Working papers, INFER. 2023. 19 p.

106. Van Hieu Nguyen, Thai Hong Le. An Alternative Approach to Assess the Impacts of Countercyclical Fiscal Policy in Developing Countries. Journal of Economic Integration. 2023. September. 38(3). pp. 439-465. DOI: <https://doi.org/10.11130/jei.2023.38.3.439>.

107. Wang X, Wang Y. Research on the green innovation promoted by green credit policies. *Management World*. 2021. Vol. 37 (06). P. 173–188 + 11. URL: doi.org/10.19744/j.cnki.11-1235/f.2021.0085.

108. Winchester M. S., King B., Rishworth A. “It's not enough.” Local experiences of social grants, economic precarity, and health inequity in Mpumalanga, South Africa. *Wellbeing, Space and Society*. 2021. Volume 2. 100044. URL: doi.org/10.1016/j.wss.2021.100044.

109. Кубатко О. В., Пимоненко Т. В. Торговельна політика ЄС та Україна : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2019. 143 с.

110. Мальська М. П. Основи європейської інтеграції : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 320 с.

111. Міжнародна торгівля товарами і послугами.
URL:http://stud.com.ua/32343/ekonomika/mistse_yevropeyskogo_soyuzu_sistemi_mizhnarodnoyi_torgivli.